

3 1761 07017843 9

PG

3321

A3

1912

c. 1

ROBARTS

Presented to the
LIBRARY *of the*
UNIVERSITY OF TORONTO
from
the Library of

STEPAN I. KYLYMNYK

МІЖНАРОДНЯ БІБЛІОТЕКА Ч. 1.

Александр Степанович Афанасьєв
(Чужбинський).

Українські поезії.

Видане й передмова

Івана Франка.

Львів, 1912.

НАКЛАДОМ АВТОРА.

із „Загальної Друкарні“, Академічна 8.

Ціна 60 сотиків.

Александр Степанович Афанасьев
(Чужбинський).

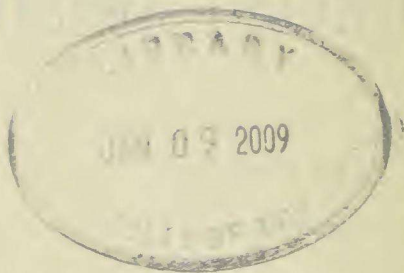
Українські поезії

Видане й передмова

Івана Франка.

Львів 1912.
Накладом видавця.

Переднє слово.

В отсій книжечці, призначеній для широкої української публіки, містить ся поетична спадщина Александра Степановича Афанасьєва (Чужбинського), якого імя в Галичині відоме було доси тільки з тих немногих поезій, що появили ся в петербурській „Основі“, тай то не всіх, і в праськім виданю Шевченкового Кобзаря. Одинока збірка його віршіз, видана ним самим безіменно 1855 р. з. „Що було на серці“, в Галичині поси мабуть не була доступна нікому, і лишила ся також недоступною мені при лаштованю отсего виданя. Для нього я покористував ся девятим томом „Собранія сочиненій А. С. Афанасьєва — Чужбинскаго“, виданим 1892 р. в Петербурзі під редакцією П. В. Бикова, в якім містять ся доетичні твори Афанасьєва, а власне українські (всіх 24) на ст. 1—38, і російські на ст. 39—285. Дійшовши на основі рукописної традиції, що Афанасьєву треба приписати також вірші, друковані в „Основі“ під псевдонімом „Хрущ“, а також порівнявши збірне виданє з тим, що публікував Афанасьєв у 40-их роках у збірках Гребінки та Бецкого, я одержав 27 віршів Афанасьєва і одну поему досить значного розміру (671 рядків) Для характеристики російських поезій автора я вважав потрібним подати дещо з них у перекладі на нашу мову, вибираючи для перекладу власне поезії або близькі до україн-

ського ґрунту, або цікаві для характеристики життя та поетичної манери автора.

Збірку поетичних творів Афанасьєва я попередив коротким нарисом життя та літературної діяльності автора, в яким дав також характеристику його поетичних творів, писаних українською мовою. В пляні публікації Української Видавничої Спілки, предложенім мною під кінець минулого року і одобренім дірекцією, лежить також виданє споминів Афанасьєва про Шевченка та вибору з інших його писань найважнішого з того, що може мати інтерес для української науки, в перекладі на нашу мову.

Львів, дня 10. січня 1912.

Александр Степанович Афанасьєв Чужбинський.

Властиве прозвище його було Афанасьєв, а псевдонім „Чужбинський“ він прибрав собі сам, підписуючи ся ним під деякими своїми творами. Його батько. Степан Афанасьєв. був захожий Великорос, що пристав у прийма до одної дідички Українки в Лубенським повіті полтавської губернії і прожив там до кінця свого віку. Тут уродив ся також його син Александр 28. лютого 1817 року. До тринадцятого року свого віку Александр проживав у батьківським домі серед українського народу. Р. 1830 батько відвіз його до Ніжина до гімназії. Тут він застав між учениками гімназії Евгенія Гребінку, що йшов п'ятьма роками вище від нього. Батько Афанасьєва помістив свого сина на квартирі разом із Гребінкою, і се був початок їх приятельних відносин, які пізнійше знайшли собі вираз у поетичній творчості Афанасьєва.

Ніжинську гімназію в початку 30-их років перемінено на ліцей, який давав можливість слухачам, що скінчили його, вступити зараз в урядову службу. Афанасьєв, здаєть ся, не скінчив ліцея, бо вже 1835 р., заохочений намовами деяких товаришів, він добровільно пристав до військової служби до Білгородського уланського полку, в яким прослужив вісім літ і дослужив ся тільки до ранги поручика (офіцера). Знеохочений до військової служби він виступив із неї 1843 р. і вер-

нув на Україну, де прожив кілька літ не зайнятій ніякою службою. В тім часі він познайомився з Шевченком і супроводив його в його подорожи по лівобережній Україні 1845—6 р. В р. 1847 він вступив у цивільну службу до канцелярії вороніжського губернатора, а слідуячого року його назначено редактором неурядової часті „Воронежскихъ губернскихъ Вѣдомостей“ та членом кореспондентом спеціальної комісії для хову коний. На становищі редактора він пробув одначе не довго, і вже в початку 50-их років покинув урядову службу та заняв ся виключно літературною працею.

Перші проби його літературної праці почали ся в р. 1838, у яким були написані його оповіданя „Свинцова пуля“, „Пробужденіє“, довша повість „Чугуевскій козакъ“, яка одначе мабуть не була скінчена. В р. 1839 він написав дальший ряд оповідань, а також одну свою поему „Упырь“, зложену російською мовою, але на основі українських народніх вірувань. У початках 40-их років, може під впливом Гребінки, він написав декілька українських поезій, що були друковані в Гребінчиній збірці „Ластівка“ (1841) та в „Молодику“ Бецкого (1843 р.) У 40-их та 50-их роках Афанасьєв звертав пильну увагу на польське письменство і почав видавати в перекладах на російську мову „Галерію польських письменників“, якої пять випусків вийшло в Києві 1851—2 р., і в якій містилися переклади двох повістей Крашевського „Будник“ та „Осторожно з огнем“ і повісти Корженьовського „Колльокація“. В Києві також опублікував він першим виданєм збірку своїх поетичних оповідань п. з. „Русскій салдаты“ (1851—2 р.), що містить загалом 18 віршових оповідань і дві салдатські пісні. Ся книжка була передрукована в Петербурзі 1855 р.

В р. 1856 за почином великого князя Константина Николаєвича зложено спеціальний комітет із письменників, яким поручено було урядовим коштом обїздити різні країни Росії, особливо положені над морем і над великими ріками, і перевести там дослїди топографії, положеня та побуту місцевої людности. До того комітету покликано таких голосних уже тоді російських письменників, як Писемский, Островский і Михайлов, а з менше голосних вїшли туди Афанасьєв і Максимов, із яких перший узяв на себе розслїдити басейни Днїпра та Днїстра, а Максимов вирушив на Сибір і як один із здобутків своїх студій видав пізнійше голосну книжку „Сибирь и каторга“. Для публікації дослїдів сего комітету засновано урядовим коштом спеціальний журнал „Морской Сборник“, який виходив 10 лїт, і в яким між іншими появилася праця Афанасьєва „Поѣздка въ Южную Россію“, видана опісля окремою книжкою в двох томах п. з. „Очерки Днѣпра“ (1863) і „Очерки Днѣстра“ (1865).

З тої експедиції Афанасьєв вернув до Петербурга, де прожив до своєї смерти, займаючи ся головно літературною та журналістичною працею. В р. 1864 він оснував газету „Петербургскій Листок“, а в 70-их роках був редактором „Магазина иностранной литературы“ та щоденної газети „Новости“ (1875 р.). На редакторських посадах він скрізь держав ся недовго. В останніх роках житя він одержав місце смотрителя Петропавловського музея¹⁾. Вмер у Петербурзі дня 6. вересня 1875 р.

¹⁾ О стілько треба спростувати відомість, подану Омеляном Огоновським „Исторія литературы руской“, часть II, віддїл 2. Львів 1889, ст. 582., буцим то Афанасьєв під koniecь житя був смотрителем Петропавловської кріпости. •

Головним літературним твором, яким Александр Афанасьєв здобув собі місце в українськiм письменствi, треба вважати його збiрку вiршiв п. з. „Що було на серцi“, видану в Петербурзi 1855 р. Деякi з тих вiршiв були 1861 р. передрукованi в „Основi“ з рукопису, подекуди неповного, i без пiдпису автора. Редакцiя очевидно не знала книжечки Афанасьєва з 1855 р. i подала тi вiршi з пiдписом „Невiдомий“ та з увагою: „Стихи Невiдомого прислано нам з догадкою, що мусять бути Шевченковими первими пробами. Не знаємо, що скаже громада, а нам здасть ся, що нi. Не та хода, не та мова була молодого Тараса. Ще-ж i те вкажемо, що в кожного поета є коханi слова, котрi вiн залюбки вимовляє. Тут ми не вбачаємо таких, що найлюбiйшi були молодому Шевченкови, а вбачаємо такi, що вiн опiсля вже почав до свого стиха добирати. А про те стихи Невiдомого ми вподобали i просимо його, коли вiн жив ще, прислати в „Основу“. (Основа, 1861, ноябрь — декабрь, ст. 16).

Збiрка українських вiршiв Афанасьєва по своїй появі на свiт викликали ось який вiдзив у ч. 4. „Москвитянина“ за 1855 р. (подаю в перекладi з того, що наводить Петров у „Очеркахъ украинской литературы XIX. столѣтiя“ Кiєвъ 1884, ст. 167): „Ся елегантна книжка, прегарно надрукована, мiстить у собi всього 15 стихотворiв на 44 сторiнках. Її вигляд дуже скромний, i можливо, що критика обмине її без співчуття. Але в нiй стiльки теплоти, свiжости та своєрiдних красок, як ми давно вже не стрiчали сего в українських виданнях вiд часу „Гайдамакiв“ та приказок Гребiнки. Книжка невiдомого автора обiйде далекi закутки, де читано Квiтку та Котляревського, i витисне не одну слезу з очий

панночок, що на берегах Дніпра та Ворскли співають: „Ой у полі могила“ та „Повій вітре!“ Передрукувавши віршик „Прощання“ рецензент додає: „Хто би міг ждати, аби стільки свіжости, сили та теплоти містила в собі елегія в стилю Байрона, уложена мовою дегтярів та чумаків?“

Із пізнійших критиків та істориків української літератури, що давали свій осуд про поезії Афанасьєва, варто зазначити думку О. Кониського, який писав („Зоря“ 1887, ч. 4. ст. 69); „що його вірші прегарні і написані такою плавною мовою, таким музичним і співучим метром, що й тямучі люди вважали їх яко власні Тарасові твори“. Се трапило ся справді тільки з одною поезією Афанасьєва „Гарно твоя кобза грає“, яка, хоч друкована ще 1841 р. і виразно присвячена Шевченкови, на основі рукописної традиції ввійшла в число Шевченкових творів у праськім виданю „Кобзаря“ 1876 р. Се ще одначе не доказ справді високої поетичної вартости всіх українських поезій Афанасьєва. Петров у своїх „Очерках“ пише про них, що вони „відкликають ся сильним субективізмом і виявляють немов історію внутрішнього житя самого поета“ (ст. 167). Сей осуд не багато що варт, бо-ж кожда лірична поезія являєть ся відгуком індивідуальности поета, а українські поезії Афанасьєва заняли і хронольоґічно і річево так мало місця в житю автора, що про відбите в них історії його внутрішнього житя нема що й говорити; що найбільше можна сказати, що в деяких віршах відбивають ся деякі моменти його внутрішнього або товариського житя. Се можна сказати особливо про вірші „Прощання“. „Товаришеви“ і по треха „Метіль“, а з російських хиба „Воспоминаніє“ (Собраніє сочиненій, IX. ст. 188—9). Не зовсім оправданим

можна назвати також осуд Огоновського, який признає загально, що „стихотвори Чужбинського з'являють тон елегійний“ (ор. cit. ст. :85.). Се можна сказати далеко не про всі поезії, між якими деякі виразно сатиричні („Дівочка правда“, „Весело“). Порівнюючи поезію Афанасьєва з Шевченковою Огоновський пише: „У Шевченка плила поезія з серця струєю животворною, Чужбинський же намагався писати стихотвори, котрі що найбільше явились ділом штуки, неначе копією гарного образу природи. Відтак поезії Чужбинського суть все ще важним здобутком для нашої літератури, вжеж бо подобаєся також цвіт штучний, коли він являє ся вірним наслідуванем тої цвітки, що вкрашає зелену леваду“ (ор. cit. 584). Автор сих слів очевидно не догадував ся, що порівнюючи поезії Чужбинського зі штучними цвітами він тим самим відмовляє їм усякої жизненности і всякої літературної вартости. Як несправедлива оцінка Огоновського що до штучности віршів Афанасьєва, можемо бачити хоч би з того, що один його вірш признавано Шевченкови, а другий також на підставі писаної традиції попав у збірку народніх пісень, пор. З а к р е в с ь к и й, „Старосвітський Бандуриста“ 1860 р.. де на ст. 29 передруковано між народніми піснями пісню Афанасьєва „Ой у полі на роздолі“.

На мою думку Афанасьєв, головно в своїх українських поезіях, був дійсний поет, хоча далеко менший що до об'єму та сили свого таланту від Шевченка. Не можна заперечити, що декуди він наслідує Шевченка, що основне понятє його поезій про долю у нього спільне з Шевченком. І він так само, як Шевченко, дуже часто наслідує українську народню поезію, особливо її типовий паралелізм між картинами природи і по-

діями та настроями людського життя. Та все-ж таки поза тим у нього є ще дещо своє власне, не позичене, власні хоч не дуже ясні спомини поміщицького життя на Лівобережній Україні, і троха яснійші спомини вояцького життя. Богато дечого з того життя він передав у своїх російських творах; як зразок його салдатських поезій подаю далі в перекладі першу з них. З українських поезій особливо гарно відбилися його вояцькі часи в поезії „Парубоцький жаль“, що була поміщена в „Основі“ 1862 р. під псевдонімом „Хрущ“. Що за сим псевдонімом криється не хто інший, як Александер Афанасьєв, на се в мене є доказ у двох рукописних зшитках віршів Хруща, які я одержав із Києва в р. 1884; в однім із них між іншими віршами міститься також „Забуте огнище“, друковане в збірці поезій Афанасьєва з р. 1855. До поезії „Зорі“, друкованої під псевдонімом Хруща в „Основі“, маємо замітну паралелю в його російській поезії „Звѣздочка“ (Собраніє сочиненій IX, ст. 209), яку далі подаю також у перекладі на нашу мову.

Не можучи на разі між моїми паперами віднайти зшитка віршів Хруща, в яким містилася також поезійка „Забуте огнище“, я подаю тут тільки опис другого зшитка, що містить у собі поему „Чари“. Зшиток у формі 4-о паперу з витисненою в еліпсі фірмою „Дитятковскаго товарищества“, N. 6 складається з 16 карток. із яких перша титулова містить на першій стороні тільки напис „Ч. ры, Поэма Миколаы Хруща“, а далі на 15 нумерованих картках (нумеровано картки, а не сторони; остання сторона порожня); текст поеми не поділений на жадні розділи, тільки на уступи. Оба зшитки були писані одною рукою, і то, як можна догадати ся з почерка, жіночою, з досить численними польоніза-

мами (стары, білы і т. н.) та москалізмами в правописі. Поема „Чари“, яка з того рукопису тут появляється перший раз на світ, писана правдоподібно так само як і більшість українських поезій Афанасьєва в давніших літах його життя, може ще в 30-их або 40-их роках минулого століття, являєть ся літературною памяткою досить високої поетичної вартости, і не вважаючи на романтичне розумінє людського життя, виявлене в ній автором, подібно як і в російській поемі „Упырь“, вона все таки близша життя та української дійсности, ніж російська поема, і має в собі деякі уступи незвичайно гарні та поетичні. Можна надіяти ся, що ся поема в очах будучих істориків української літератури поставить Александра Степановича Афанасьєва (Чужбинського) значно висше, як його ставлено доси.

В історії українського письменства імя Александра Афанасьєва записане не тільки його поезіями та двотомовою книгою „Поѣздка въ Южную Россію“, але також численними статтями з обсягу української етнографії та літературної критики. Наводжу тут ті причинки до українольоґії із бібліографії, поміщеної в „Критико-біографическомъ словарѣ русскихъ писателей и ученыхъ“ С. А. Венгерова, т. I. ст. 871—873: 1) Письмо въ редакцію о малороссійскихъ думяхъ“ (друковане в „Извѣстіяхъ Имп. Акад. Наукъ по отдѣленію рус. языка и словесности“ 1853, т. II, ст. 368), 2) „Старинныя малороссійскія думы“ (тамже, Прибавленіе, ст. 205), 3) Разборъ поемы „Игорь князь Сѣверскій“ въ переводѣ Н. В. Гербеля („Пантеонъ“ 1854, т. XIII. і XIV), 4) Словарь малорусскаго нарѣчія, ч. I, А — З. (Извѣстія 1855, т. IV, Приложение), 5) Очерки охоты въ Малороссіи, 6) ста-

тей (Газета лѣсоводства и охоты 1855), 6) Пластуны (Современникъ 1855), 7) Запѣтки о Малороссіи (Экономическій указатель 1855), 8) Рецензія на „Ужинок рідного поля“ (Русское Слово, 1859 кн. X, ст. 67), 9) Воспоминаніе о Т. Г. Шевченкѣ (Русское Слово, 1861 N. 2), 10) Рецензія на „Основу“ за 1861 р. (Русское Слово 1868, N. 1), 11) Землякамъ надъ гробомъ Т. Г. Шевченка (тамже N. 11). Розумієть ся, вибрано тільки що важнѣйше.

Наведу тут іще осуд Венгерова про праці Афанасьєва. На його думку з усього найслабші російські вірші. Українські він ставить також не дуже високо. Як белетриста Венгеров ставить Афанасьєва в ряді третьостепенних російських письменників. Нариси Афанасьєва з офіцерського та провінціального життя написані живо й цікаво. Особливо щастило йому рисувати типи гулящих та бравих офіцерів. Менше цікавий його роман „Петербурзькіе игроки“, що в своїм часі зацікавив публіку портретами дійсних і відомих петербурзьких шулерів. Етнографічні праці Афанасьєва мають досить високу стійність; він умів завважувати характерні явища та збирати цікаві дані. „Словарь малорусскаго нарѣчія“, якого більша часть лишила ся в рукописі, свідчить більше про добрий намір автора, як про дійсне підготоване для такої праці. Академія в особі Срезневського віднесла ся до нього досить прихильно, але українські вчені ставлять його дуже не високо. Треба сказати, що завзяті Українці в загалі не любили Афанасьєва за те, що він якось неозначено держав себе в питаннях української політики: не то йшов рука в руку з „громадою“, не то тягнув у сторону „Москалів“. (С. Венгеровъ, *Op. cit.* ст. 873—7).

Переглянувши „Словарь“ Афанасьєва (Собрание сочинений, т. IX, ст. 287—964), я можу сказати, що його вартість зовсім не мала і з річєвого і з методичного боку. Хоча правопис старий, то все таки автор силкуєть ся передати кожде українське слово в його питомій звуковій формі з наголосами, дуже часто звертає увагу на діалекти, особливо чернигівської та харківської губернії, цитує немало українських приказок та народніх пісень, а декуди також давнійші праці про українську старовину для поясненя застарілих та малозрозумілих слів.

Писано дня 8. січня 1912 р.

Іван Франко.

і. Що було на серці.

Переднє слово.

Полени думкою хоч до початку світа, коли ще народ жив собі не у городах, не у селах, а невеликими хуторами, то й тоді вже чоловік співав; бо пісня найкращий приятель людині чи то у смутку, чи то у радості. Як не потрапиш розказати, од чого береть ся у тебе сміх, відкіль наливають ся на очі сльози, стемнісенько так не вгадаєш, де озметь ся пісня і голосить у серці, поки ти її не виспіваєш, хоча-б то й на самоті у чистім полі. Скільки-ж, як подумаєш, пропало пісень і пропало за тим, що ніхто їх не переняв, що вони розвіялись по вітру, що згинули як самотна квітка де небудь у пуші.

Тепер не те, добрі люде! Коли Бог послав чоловікови хисть, коли чия душа здібна розказать словами те, про що шепче їй якийсь таємний голос, — гріх тому кидать даремно отті пісні, бо може у котрій небудь блисне слово святої правди і навчить, наставить на добро не одно запекле серце. Усякі є люде на світі; кожне дивить ся і дума по своєму; але чи є-ж та людина, щоб хоч коли небудь не заспівала або не послухала пісні?

Співав і я, братця, виспівував, що було на серці, що роїлось на думці, і дивлячись, як іноді чорнобриві дівчата переймають мої пісні, подумав: „Нехай же не пропадають золоті години, которі — Бог їх святий зна відкіль — спливались у душу і голосно виривались на волю!“ Бувайте-ж здорові, мої думки! Нехай вас привитають дівчата і коли небудь згадають добрим словом!

Петербург 1855.

І. Е. П. ГРЕБІНЦІ.

Скажи мині правду, мій добрий козаче,
 Що діяти серцю, як серце болить?
 Як важко застогне, як гірко заплаче,
 Як дуже без щастя воно защемить?

Як горе мов терен всю душу поколе,
 Коли одцуралось од тебе усе,
 І ти, як сухеє перекотиполе,
 Не знаєш куди тебе вітер несе?

„Е ні“, — кажеш мовчки, — скосивши билину,
 Хоч ранок і вечір водою подий,
 Не зазеленіє; кохай сиротину,
 А матері й батька не бачити їй“.

Оттак і на світі: хто рано почує,
 Як серце застогне, як серце здихне,
 Той рано й заплаче, а доля шуткує,
 Поманить, поманить, і геть долине.

А можна ж утерпіть, як ясне сонце
 Блисне і засьєє для миру всього,
 І гляне до тебе в убоге віконце?
 Осліпнеш, а дивиш ся все на його.

Друк. у перше в збірці „Ластівка. Сочиненія на Малоросійскомъ языкѣ. Собравъ Е. Гребенка. С. Петербургъ 1841“, ст. 213—14; Собрание сочиненій, т. X, ст. 28.

II. ПРОЩАННЯ.

Прощай, весела сторона!
 Я-б не покинув України.
 Твоя пахучая весна,
 Твої квітчастії долини,
 Твої веселі небеса,
 Твої луги, твої ліса,
 Твої густі, червоні лози,
 Під темний вечір соловей —
 Усе краса!... Чого ж з очей
 Горячі покотились сльози?

Ні, серденько повне якоїсь печали...
 Ти гарна, мов рідна, моя сторона!
 І пісні твої мені в душу запали,
 У серці звинить од тих пісень луна.
 Так тільки-ж пізнав я на сій Україні,
 Чого ще не знав у своїй стороні:
 Скрізь пусто, скрізь пусто на світі мині,
 Як в чистому полі самотній билині

Чогож я плачу? Геть печаль!
 Чого сумую? Годі! Буде!
 Мині нікого тут не жаль,
 Не братались зо мною люде.
 Мене ніхто тут не кохав,
 Як рідний брат кохає брата;
 Ніхто не знав, не шанував, —
 Тай хто-б пожалував солдата?
 Далеко десь моя семья,
 А тут усім нерідний я.

Усяке цураєть ся!... Ох, на чужині
 Не їсть ся і хліба святого шматок!
 І хліб подадуть той не як спротині,
 А кинуть, мов часом собаці кісток.

Коли ж ти, сердега, недужий застогнеш
 І пити попросиш, — ні, брате, не жди!
 Уже ти від себе усіх порозгониш,
 Хоч тільки попросиш і кухлик води.

Тепер же я запевно бачу,
 Чого так дуже гірко плачу,
 Чого сумую, що мині
 У сій веселій стороні
 З печаллю душу одружило,
 Недобрий краю, знов прощай!
 Ні, покидаючи сей край
 Ще серденько чогось занило.

Мов синяя стрічка Донець під горою
 Круг його ліси та широкі луги;
 Мов килим шовковий здають ся весною
 У квітках пахучих його береги,
 А там зеленіє гора за пісками,
 Через гору стежечка геть простяглась,
 Пішла по байраках ярами, степами,
 І в двір аж до панських будинків як раз.

За тії будинки ховаєть ся сонце.
 Далеко їх тїнь полягла по луці;
 І дівчина гарна стоїть край віконця,
 І перстїнь аж сяє на білій руці.

Друк. у перве „Ластівка“ ст. 313—317.
 В збірнім виданю не передруковано.

III. ШЕВЧЕНКОВИ.

Гарно твоя кобза грає,
 Любий мій земляче!
 Вона голосно співає,
 Голосно і плаче.

І сопілкою голосить,
Бурею лютує,
І чогось у Бога просить,
І чогось сумує.

Ні, не люде тебе вчили!
Мабуць сама доля,
Степ та небо та могили,
Та широка воля.

Мабуць часто думка жвава
Трупи розкривала,
І козацька давня слава
Як сонечко съяла.

І вставали з домовини
Закуті в кайдани
Вірні діти України,
Козаки й гетьмани.

І святі кістки біліли
Спалених в Варшаві,
І могили кровавили
Ірадїди безглаві.

Мабуць ти учивсь співати
На руїнах Січи,
Де ще рідна наша мати
Зазирає в вічі;

Де та бідна мати просить
Кожду душу щиру,
Хто по світу кобзу носить
Щоб співали миру.

Про козацтво незабутнє,
Вірне, стародавнє,

Про життя козацьке смутне,
Смутне, але славне.

Знаю-ж, братику рідненький,
Як учивсь ти грати:
Ти послухав теї неньки,
Тай став нам співати.

Написано 1841, д. 26. падолиста, Чугуїв Друковано у перше в збірці „Молодикъ на 1843 годъ. Украинскій литературный сборникъ, издаваемый И. Бецкимъ. Часть вторая. Харьковъ. Въ университетской типографіи“. 1843, ст. 108—104, а також: А. С. Афанасьевъ (Чужбинскій), Собрание сочинений, подъ редакціей П. В. Быкова. С. Петербургъ 1892. томъ IX, ст. 33—34.

IV. ПІСНЯ.

Ой у полі на роздолі
Шовкова травиця,
Серед неї край тополі
Чистая криниця.

Тільки туди кониченька
Мині не водити,
Із тієї криниченьки,
Водиці не пити.

Травка звяне, травка зсохне
Коню вороному,
Отрутою вода стане
Мені молодому.

На тій шовковій травиці
Богато отрути,

А з тієї криниченьки
Пив мій ворог лютий.

Написано 1842, д. 30 січня. Чугуїв. Друк. у
перше „Молодикъ“, II. ст. 128—9; Собрание со-
чиненій IX. ст. 35.

V. ВЕСЕЛО.

О як весело глядіти,
Як сміють ся всі на світі!
А я з горя помаленьку
Наллю чарочку повненьку,
Випю, добре посмакую,
І сам з кого покепкую.

Світ широкий, своя воля!
Хоч і злая моя доля,
А мого тільки на світі,
Як на людей поглядіти,
Їх весіллям упивать ся
Та з їх добре посміять ся.

Бо як з мене хто смієть ся,
То ніколи не минеть ся.
Бо я біс такий удав ся,
Що хто з мене посмяв ся,
Хай як хоче забуває,
Через десять год згадає.
Бо такеє чудо буде,
Що побачать усі люде, —
Не побачать, то почують.
Та із того покепкують,

А я з горя поманеньку
Наллю чарочкума неньку,

Та на неї подивлю ся,
Випю, тай сам посмію ся

„Нехай отсе оттак буде!
Послухайте, добрі люде:
Хоч я чортеня скажене,
Та не смійтесь тільки з мене!
Хоч я з того й не заплачу,
То все чую й не пробачу;¹⁾
А²⁾ як і я вдеру вірші,
Буде, братця, комусь гірше.

Матяшівка д. 20 серпня 1843. Друковано
Собраніє сочиненій, IX, ст. 29.

VI. ДУМКА НА МОГИЛІ ГРИЦЬКА ОСНОВЯНЕНКА.

Ходім до церкви, помолїмось Богу,
Розважим тугу і злую годину,
Бо наш співака пішов у дорогу,
Грицько покинув свою Україну.

(Мабуть не докінчено).

Ісковці дн. 22. серпня 1843. Друк.: Собраніє
сочиненій IX, ст. 31.

VII. ДУМКА.

Як ранок осипле квіточки росою,
А між очеретом вітрець подихає,
Прислухай ся тільки чуєш, над водою
Мов щось потаємне голосно співає.

¹⁾ У друку: і виба чу.

То не соловейки налетіли в лози,
 Піднявшись у гору не чайки кигичуть;
 А в тій пісні чуєш і радість і сльози,
 Мов би твою душу якісь душі кличуть.

А нема нікого... Очерети гнуть ся.
 В зеленім лататті маківки біліють,
 Понад маківками метелики вють ся
 І скрізь проти сонця ясно голубіють.

І як придивить ся, то між маківками
 Попід тим легеньким ранішнім туманом
 Щось мов виглядає очима-зірками,
 Колишеть ся з тиха тонким, гнучким станом.

Отсе ж то та думка, що душу трівожить;
 Як гляне у серце, мов би рай укине;
 Й поки тую пісню¹⁾ співака не зложить,
 То поти він світом нудить, поти гине.

Отсе ж то та думка, що душу чарує,
 Що серцю співає пісню таємничу.
 Душа у тих співах святі душі чує,
 Вони її з пекла у рай тихий кличуть.²⁾

Друк. у перве в збірці „Що було на серці“.
 Збірникъ віршівъ. С Петербургъ 1855. Основа
 1861, Ноябрь-Декабрь, ст. 14—15. Собрание со-
 чиненій, IX. ст. 5.

VIII. ВЕСНА.

Розцвітає весна божа,
 Змінились морози,

¹⁾ Друк.: теї пісні. ²⁾ Друк. сю остатню строфу
 поміщено в нотці Собр. соч. як варіант попередньої, хоч
 вона обік неї має самостійне поетичне значіне. І. Ф.

Все дерево набростилось,
Розвили ся рози.

Скрізь, де глянеш, гарно в полі,
Радість після горя;
І вже птиця веселенько
Летить ізза моря.

Світить сонце в чистім небі,
Усе живе гріє,
Та і небо скрізь, як глянеш,
Ясно голубіє.

Так весело, хоч є думка,
Що осінню знову
Вітер буйний розквітчає
Байрак і дуброву.

Але осінь ще далеко!
Нехай все й повяне, —
Упять прийде весна божа
Все радісніш стане.

Тільки я щось дуже смутно
Дивлюсь на сю весну..
Все оживе, а я бідний
Серцем не воскресну.

Взяли його, розірвали, —
Воно застогнало..
Чують люде, та і кажуть,
Щоб воно мовчало.

Задушили його сльози,
Вже більше не плаче;
Мовчить, тільки глухо болить
Серденько козаче.

І жде води цілющої...
 А на те похоже, -
 Що вже йому на сїм світі
 Ніхто не допоможе.

Цвите весна, шумлять води,
 Тече річка логом,
 А я собі дивлюсь мовчки
 Та думаю: „З Богом!“

Уже-ж мині з моїм горем
 Та не розлучатись,
 Моїм думкам, як сим квіткам
 Та не розпускатись

Тільки й щастя, що подумати!
 Приленуть морози,
 Здавлять душу молодецьку
 І висушать сльози.

Аж тут доля де візьметь ся¹⁾
 Тай словами каже:
 „Хто вродив ся нещасливим,
 Той²⁾ так і поляже“.

А я кажу своїй долі:
 „Тебе не шаную!
 А смерть моя ходить близько,
 Я серденьком чую.

„А як з нею побачимось,
 Душа горя збуде;

1] Друк.: озьметься. 2] Друк.: То.

Тоді, доле, Бог з тобою!
А буде, що буде.

Друковано в збірці „Що було на серці“,
а відси Собрание сочинений IX, ст. 6—7.

IX. Осінь.

Уже осінь красить листя,
Тополя жовтіє;
Верби, лози опадають,
Бересть червоніє.

Скрізь, де глянеш, пусто в полі,
Де-де козак оре,
І вже птиця в край теплійший,¹⁾
Одліта за море.

Вже не гріє сонце ясне,
Мов би одцуралось,
Та і небо скрізь, як глянеш,
У туман убралось.

Скучно,²⁾ правда? Та є думка,
Що весною знову
Лист зелений завітчає
Байрак і дуброву.

Все оживе, що повяне,
Все помолодіє,
Веселійше³⁾ сонце гляне
І землю пригріє.

Господь⁴⁾ верне чоловіку
Усе утішать ся, —

¹⁾ Др: теплішний. ²⁾ Др: Скушно. ³⁾ Др: веселіше.
⁴⁾ Др: Госпідь.

Квітки, сонце, — його ж весні
Уже не вертать ся.

Не вернуть ся ж і до мене
Літа молодії :
Що день божий, що час божий —
І мій лист жовтіє.

Оттак бува, засумую,
Як серце озветь ся,
А я його здавлю горем
Тай скажу: „Минеть ся!“

Бо вже люде не ті стали,
Що були колись-то;
Тепер усе: злото! злото!
Бажають користи.

Тепер душа, тепер серце
Звели ся ні-на-що:
„Буде добре, аби гроші,
Хоть ти і ледащо“.

Здавлю-ж горем своє серце
Тай скажу: „Минеть ся!“
Аж і чую — Боже милий! —
Як доля смієть ся.

„Ні, козаче — вона каже —
То спершу¹⁾ бувало:
Поки цвив ти як калина,
То й лихо минало.

„Тоді і я, твоя доля,
Була молодію,

¹⁾ Др.: Спрежду.

Була добра, не хотїла
Сварить ся¹⁾ з тобою.

„Тепер — слухай, мій козаче! —
З серцем горе жити.
Як озветь ся, то²⁾ й не знаєш,
Куди його діти.

„Чи ти бачив, як в колодязь
Упустять відерце?
Воно плава само собі —
От то твоє серце.

„Що в колодязї даремно
Мусить вік дожити.
Воно може й води повне,
Так нікому пити.

„Оттак тепер — скажу правду —
Як теє відерце,
Ані к селу, ні к городу
Чоловіку серце“.

І знов доля засміялась.
Минї сумно стало,
І важке, як ніби камінь,
Щось у душу впало.

„Бог з тобою, моя доле!“ —
Кажу їй у вічі, —
Здихну тяжко, гляну в гору,
Перехришусь тричі.

¹⁾ Др.: Говорить. ²⁾ Др.: що.

Тай подумаю, як кажуть
 В світі добрі люде:
 „Що було вже, те бачили;
 Побачим, що буде“.

Друковано в збірці „Що було на серці“,
 Основа 1862. серпень, ст. 55—56 з пропуском
 8 остатніх строф, і Собрание сочинений ІХ. ст.
 8—10.

Х. РОЗДУМЯ.

Мене часто бере думка,
 Чи то так здаєть ся,
 Що бува заплаче радість,
 А лихо смієть ся.

А як бачу сльози щастя,
 В душі в мене тихо;
 А на серці страшно стане,
 Як смієть ся лихо.

Так і бачиш, що сердега
 Не стерпівши муки,
 Сам на себе божевільний
 Ось наложить руки...

Оттак і я сміюсь, братця,
 А ніхто не знає,
 Що на серці молоденькім
 Печаль поростає.

Регочу ся між челядю,
 Мов і гадки мало,
 Що житя моє давно вже
 Буряном запало.

Згубив, забув свою долю,
 Ніч округ чорніє —
 Тай стою на перехресті,
 Відкіль вітер віє.

І то шлях, і то дорога —
 Кого спитать в полі?
 Хоч не питай! Куди не йди,
 Не стрівати долі.

Вдарю-ж лихом я об землю —
 Враг не розібеть ся!
 Вже ж бачили добрі люде,
 Як лихо смієть ся.

Піду ж іще танцюючи —
 Лихо вередує.
 Нехай бачять люде добрі,
 Як воно танцює.

Друк. в збірці „Що було на серці“ і Со-
 браніє сочиненій IX ст. 11.

ХІ. ОГНИЩЕ.

Квіти пахнуть ясним ранком,
 Соловейко свище,
 Край дороги догаряє
 Забуте огнище.

Курить димом, головешка
 То сям, то там тліє,
 І поломя бува блисне,
 Як вітер повіє.

Квітки пахнуть, сходить вечір,
 Соловейко свище:

На дорозі догоріло
Забуте огнище,

Тільки й бачиш, як повіє
Вітерець маленький:
Летить у подовж дороги
Попелець сіренький.

Прохололо. Ні іскорки!
Лежить попелище.
Чи згадає-ж хоть хто небудь
Забуте огнище?

На що ж його та згадувать?
Тому, хто покинув,
Було треба — горів огонь,
Не треба — він згинув.

А з попелом яка рада?
Хай собі сіріє,
Поки його буйний вітер
По полю розвіє.

А хто його спалив дармо,
Десь по світу рище,
І ще спалить і забуде
Не одно огнище.

Друковано в збірці „Що було на серці“ і Со-
браніє сочиненій IX, ст. 12.

XII. ПРОЩАННЄ.

Прощай на віки, моя чорноброва!
Бач, я не плачу, бо і ти не плачеш.
А з нас хтось винен. Бувай же здорова!
Вже на сім світі мене не побачиш.

Різна доля нас випровожала
 На світ широкий не в одну годину:
 І моя доля з мене шуткувала,
 Тай одурила, як малу дитину.

А твоя доля як рідная мати
 Все вибирала щасливі дороги,
 Убрала в щастя, а щоб лекш ступати,
 Все підстилала квіточки під ноги.

Ти йшла весела у квітчастім полі,
 Я у пустині з сльезами і страхом;
 Все-ж наші стежки по чийсь то волі
 Зійшлись у світі перехресним шляхом.

А хто, голубко, не боявсь пустині?
 А хто на путь мій квіточку покинув?
 Ні, що бувало, не казати дівчині,
 Бо цвіт рожевий вже дармо загинув,

Бувай здорова! Пий з повної чаші
 Щастя і радість, — так нехай всі кажуть!
 Прощай на віки, бо вже стежки наші
 Більш перехрестям на світі не ляжуть.

Друковано в збірці „Що було на серці“
 і Собрание сочинений IX. ст. 13.

XIII. БЕЗТАЛАННА.

Скажіть міні, добрі люде,
 Навчіть мене, брата,
 Як у світі поміж вами
 З лихом розминать ся?

Бо куди я не ударюсь,
У які країни,
То ніколи не минаю
Горя та кручини.

Чи побратаюсь і радість
Мов душу ухопить, —
Аж дивлюся, брат мій млий
Мене перший топить.

Чи зострінусь з дівчиною, —
Серденько озветься;
Я до неї, вона з мене
Глузує й смієть ся.

Мабуть згину, так як гине
Травка на морозі,
Бо стою, як той самотний
Горох при дорозі.

Кому треба і не треба,
Всяк стручки зриває;
І кінь топче і віл топче,
Ніхто не минає.

Гірко знати, добрі люде,
Важко знати, братця,
Що мині між вами з лихом
Та не розминать ся.

Чи посію жито в полі —
Всім сонечко гріє,
Літо прийде, жито зійде
Тай зазеленіє;

Ось поспіло, почало вже
Колося схиляти,

Тай повяне, тай посохне,
 Бо нікому жати.

Де-ж ти, де-ж ти, моє щастя,
 Де ти забарилось?
 Мабуть же хоть на годинку
 Ти й міні судилось!

Аже-ж і я народив ся.
 Як усі од Бога;
 І міні-ж із малку снилась
 Широка дорога.

І міні здавалось часто,
 Що круг мене сьєє,
 І моє серденько вишком
 З Богом розмовляє.

Де-ж ти, щастя? Де сховалось?
 Дні без тебе трачу.
 Зглянь, нехай тебе у вічі
 Я хоч раз побачу!

Глянь крізь чорні оченята
 Міні на годину,
 Тай лети собі од мене,
 А я в домовину.

Друковано в збірці „Що було на серці“
 і Собрание сочинений IX, ст. 14—15.

XIV. МОГИЛА.

Десь далеко в чистім полі
 Могила стоїть,
 Округ неї на роздолі

Та тирса шумить.
 Степ широкий розіслав ся —
 Небо та земля,
 А над нею листом з вітром
 Верба розмовля.
 Коло неї шлях-дорога
 Аж на три руки,
 По тих шляхах весну й літо
 Ідуть чумаки..
 Тай співають чи про радість,
 А чи про журбу:
 Тільки бува, оглянеть ся
 Інший на вербу,
 Тай питає товариша:
 „Хто то тут ходив,
 Що у степу на могилі
 Вербу посадив?“
 А товариш той край воза
 Могилу мина,
 Та і каже „Давнє діло!
 А хто його зна!“

Друковано у збірці „Що було на серці“
 і Собрание сочиненій ІХ. ст. 16.

XV. Дівоцька правда.

Сонце вставало, скрізь на небі чисто,
 Де-не-де хмарка гуляла по волі;
 Тихо в дуброві, тільки ледві листом
 Щось розмовляли високі тополі.¹⁾

„Слухай, козаче! — говорить дівчина, —
 Як одно сонце у неба святого,

¹⁾ Друк.: розмовляла висока тополя.

Так ти, мій любий, вірная дружино,
Один у мене й не має другого!

Сонце сідало, скрізь на небі чисто,
Місяць з-за гаю впливав поволі.
Тихо в дуброві, тільки ледві листом
Щось розмовляли високі тополі.¹⁾

А вже другому казала дівчина:
„Як один місяць у неба святого,
Так ти, козаче, вірная дружино,
Один у мене й не має другого“.

Друковано в збірці „Що було на серці“,
Основа, 1861, Ноябрь-Декабрь, ст. 12, і Собра-
ніе сочиненій IX, ст. 17.

XVI. Місяць.

Як засвітить повний місяць
Ясно над горою,
Щось таке чудне, таємне
Дієть ся зо мною,
Мов би серце хто ворухить,
В небо переносить,
Душу кличе, дає крила,
Геть од землі просить.

Ось і висше сплива місяць,
Притухають зорі..
Він сам собі як той човен
Без весла у морі.
Ніхто його не проводить,
Ніхто не стриває;

¹⁾ Друк.: розмовляла висока тополя.

Світлий, ясний, але йому
Дружини не має.

Оттак і я на сїм світі
Сам один бідую,
Чи ясний день, чи негода,¹⁾
Сам собі сумую;
Оттак і я в ранці встану,
Вечера бажаю;
Прийде вечір, вже ранка жду, —
Чого? Й сам не знаю.

Без пригоди, без фортуни,²⁾
Ат собі — живеть ся,
А ще й часом бува, нишком
Серденько озветь ся,
Бо дурне та божевільне.
Чи вже-б не мовчало?
Бо кохання далєбі-що
Йому не пристало.

Я вже бачив, як рибоньку
Витягнуть з водиці:
Трепечеть ся, підскакує
Вона на травиці.
А округ і квітки цвітуть,
І сонечко сьєє...
Але рибка зараз гине,
Бо води не має.

Бачив я колись весною
Невелику пичку,
Як вона з лози густої
Упала у річку;

¹⁾ Друк.: погода. ²⁾ Друк.: хуртуни.

Так хороше вода біжить,
 Ясно сонце гріє,
 Але пташка потонула,
 Бо плавать не вміє.

Усе в світі сотворено
 Од Господа Бога,
 Усякому назначена
 Своя путь-дорога:
 Птичка літа, рибка плаває,
 Вітерець гне лози;
 Кому щастя, так і щастя,
 А сльози — так сльози.

Я вже знаю свою долю,
 Шо мині припала,
 Вона-ж мене, як мачуха,
 З малку сповивала;
 Годувала, як мачуха,
 На лиху годину,
 Тай прогнала. „Іди собі,
 Куда хочеш, сину!

„Шукай собі, чого хочеш,
 Хоч і вітра в полі!
 Усе знайдеш, кажу тобі,
 Та не знайдеш долі.
 Коли ж часом задивиш ся
 На краси дівочі,
 Або вразять у серденько
 Тебе карі очі —

„Тікай швидше! Тай нічого
 Не скажу вже, сину“.
 Так на що-ж мині і серце?
 На лиху годину?

А воно не мертво¹⁾ в мене,
Трепечеть ся в грудях,
Тільки нишком все боїть ся
Говорить при людях.

А в йому огню багато
На перекір долі.
Так що-ж, згорить, як забуте
Огнище у полі.

А тим часом літа²⁾ пройдуть,
Як всім по закону,
Посивіє вус козацький,
І я прохолону.
І нікому не жаль буде,
Що я нудив світом,
І що повне серце зсохло
Самим пустоцвітом.

Друковано в збірці „Що було на серці“
Собраніє сочиненій IX, ст. 18—20.

XVII. Метіль.

Шумлять лози при дорозі³⁾,
Забіліло в полі,
Метіль мете, буйний вітер
Розходивсь на волі.
Гуля собі, нема йому
На світі зупини,⁴⁾
Гуля собі через гори
Та серез долини.

¹⁾ Друк.: мартве. ²⁾ Друк.: года. ³⁾ Так Основа
а Собр. соч.: Над річкою. ⁴⁾ Осн.: зугину.

Коли-б мині, вітре буйний,
 На час твої крила,
 Тоді-б мене людська воля
 Нічим не спинила.
 Тільки-б вечера дождав ся,
 Заховалось сонце,
 Поленув би до милої.
 Де її віконце.¹⁾

Через садок перекинувсь
 З широкого поля,
 Тай нахилив край віконця
 Високу тополю.

Кликнув милу по тихеньку...
 Чує — хтось то кличе,
 Та і дума: „Чудний вітер,
 Чудні його річи“.
 Я-б усе, що є на серці,
 Розказав дівчині,
 Розказав би, як на світі
 Тяжко сиротині.

Як без неї душа болить,
 Мов слезами плаче,
 Як за нею вбиваєть ся
 Серденько козаچه
 Розказав би, як горюю
 Цілі дні і ночі,
 Коли милій не подивлюсь
 У яснії очи.

Може-б вітру послухала
 Моя чорноброва,

¹⁾ Друк.: До єї віконця.

Може-б вітрови сказала
Хоч ласкаве¹⁾ слово...

А я тоді-б, вітре буйний,
Вернув тобі крила,
Коли-б знав по ширій правді,
Що думає мила.
Як не любить, тобі-б тоді
Оддав я кручину,
А ти-б замів, вітре буйний,
Мою домовину.

Друковано в збірці „Що було на серці“,
і Собрание сочинений т. IX, ст. 21—22.

XVIII. ЖАЛЬ.

Як настане весна божа,
Степ зазеленіє,
Яких тільки нема квіток!
Аж серце радіє.
Ряст, барвінок, чебрець, зорі,
Васильки і рута.
Пахнуть квітки, але в иншій
Сховалась отрута.

На все, братця, божа воля,
Всьому є причина;
Так і в світі помішані
Радість і кручина.
Бо як глянеш, то побачиш,
Що не всі сміють ся:

¹⁾ Друк. : ласкове.

Більш тих, братця, поміж нами,
В кого сльози ллють ся.

Всяка біда, горе в серці
Мов гадюка лазить,
Та все-ж кине, загоїть ся,
Де то воно вразить.

А он горе — з його часто
Душу свою гублять:
Коли любиш щирим серцем,
А тебе не люблять.
Коли сохнеш од печалі,
Сами сльози ллють ся,
Ждеш хоч ласкавого¹⁾ слова,
А з тебе сміють ся.

Друковано в збірці „Що було на серці“
і Собрание сочиненій ІХ, ст. 23.

ХІХ. ТОВАРИШЕВИ.

Як ти думав, так і сталось:
Ти вже й заручив ся.
Помагай же тобі, Боже,
Щоб швидше женив ся!

Нехай горе із далека
Вам не замаячить!
Хотів би я вас щасливих
У купці побачить.

Подивить ся, як жити-ме
Товариш жонатий..

¹⁾ Друк.: ласкового.

Коли-ж небудь знайду стежку
До твоєї хати.

Дай вам Боже стільки щастя,
Скільки в світі треба!
Нехай на вас радість ллеть ся
З високого неба!

Любіте ся вірно, широ
Як доси любились,
Щоб на вас усї сусіди
Та не надивились.

Живіть голуб з голубкою,
Щастя наживайте,
Та і часом коли небудь
Козака згадайте,

Котрий десь то на чужині,
Сердега убогий
Піде шукать поміж людьми,
Своєї дороги.

Котрий вік свій промандрує
З пустими руками;
Вставаючи й лягаючи
Вмиєть ся сльозами.

Котрий піде шукать щастя,
Тай серце поколе.,,
Чн ти бачив, як маєть ся
Перекотиполе?

Біжить собі через степи —
Вітер повіває;
Відкіль, куди, за чим біжить —
І само не знає.

А там, гляди — зачепилось
 Побіля могили;
 Стоїть, сохне, поки його
 Сніги білі вкрили.

А весною нема й сліду.
 Ізходи все поле,
 Вже не знайдеш, куди й ділось
 Перекотиполе.

Отсе, брате, моя доля!
 Де ж то я спочину?
 А може й я коли небудь
 Своє щастя стріну.

Друковано в збірці „Що було на серці“
 і Собрание сочинений IX, ст. 24—25.

XX. Співака.

Як блисне думка, у душі засьяє,
 Пісня мов рветь ся з серденька на волю,
 Тоді сердега весь¹⁾ мир забуває,
 Горе важкеє і нещасну долю.

Хочеть ся жити в ті ясні години,
 Мов щось таємне серденько голубить;
 Радісно думать і о²⁾ тій дівчині,
 Котру кохаєш, а вона не любить.

Що-ж то за думка, що за пісня, братця,
 З котрою серцю не страшні морози?

¹⁾ Друк.: ввесь. ²⁾ Друк.: об.

З котрою в горю можна засміяť ся,
А в щастю знати солодкії сльози?

Як вам сказати? Та думка таємна —
На нашій мові й мення їй не має;
Якась хороша, простим¹⁾ людям темна,
В єсть ті люде, котрим вона сьєє.

Вона даєть ся співакам, панове,
Не тим, що пісні співають чужії,
А тим, що з серцем своїм у розмові
Пісні складають, що аж серце мліє.

Їх не багато у світоньку, люде!
Гірко їм жити, братця, поміж вами.
Бо поки з серця пісню він добуде,
Вже постарійша кількома²⁾ годами.

Радість велика ту пісню зложити.
Так з нею-ж душу поломя опалить.
Бо треба-б її з ким і розділити, —
Оттут співаку горе запечалить!

З ким же ділить ся? Хиба-ж пісня — гроші,
Або худоба? Геть собі з піснями!
Скажіть же, братця, люде ви хороші,
Чи я не правду кажу перед вами?

Усяке бачить, як вода весною
Біжить, шумує, греблю напірає.
Ніхто-ж не бачить, що там під водою,
Як вона ріє греблю й підмиває.

¹⁾ Друк: простімъ. ²⁾ Друк: кількима.

Оттак і радість або горе, братця,
 Сперте у серці його на дні р'яє,
 Як пом'ж вами ні з ким поділять ся
 Тому, хто плаче, або хто радіє.

Всі ми співаєм, нічого й казати,
 Як нам що небудь душу затривожить;
 Є ті години, що хочеш співати,
 Але чи всякий пісню собі зложить?

Мале й стареє, усяке сціває.
 Часом спитають: „Де пісні навчив ся?“
 Тільки ніколи ніхто не питає:
 „Хто-ж зложив пісню і де він подів ся?“

Оттака правда! Співака-ж між нами
 Часом без шапки у пору осінню
 Сам собі, старцем, сліпий, з торбинками
 Ходить сердега мовчки попід тинню.

Друковано в збірці: „Що було на серці“
 і Собрание сочинений IX, ст. 26–27.

XXI. Люблю співать.

Люблю співать я, коли серце в грудях
 Ніби що здавить, залізом придушить;
 Тільки люблю я співать не при людях, —
 Ім моя туга серце не зворушить.

Була людина, чия душа знала
 Жаль мій і тугу і великі муки;
 Та вже людини тієї не стало,
 З другим на віки їй звязали руки.

То божа воля! Хоч вона ще й жива,
 Але для мене уже в домовині...
 Я ж помолю ся, щоб була щаслива,
 Тай пожалкую об своїй дівчині.¹⁾

Друковано в збірці „Що було на серці“
 і Собраніє сочиненій ІХ, ст. 30.

XXII. Над гробом Шевченка.

Не в степу, не на могилі
 Над Дніпром широким —
 Ти заснув еси, Кобзарю,
 Вічним сном глибоким.

Над Невою, під снігами.
 При похмурнім сонці
 Ти поліг еси, мій друже,
 На чужій сторонці.

У головах не посадять
 Червону калину,
 Не привіта соловейко
 Твою домовину.

Не закує і зазуля
 Де небудь в куточку,
 У цвітючім та пахучім
 Вишневім садочку.

Круг тебе чужа чужина.
 Та не чужі люде, —
 Є кому тебе оплакати,
 Є і довго буде.

¹⁾ Друк: дівині.

Поколіне поколіню
 Об тобі розкаже,
 І твоя, Кобзарю, слава
 Не вмере, не поляже.

Друковано в „Основі“ 1861 р. за март, ст. 10; Собрание сочиненій ІХ, ст. 32, де пропущено четверту строфу.

XXIII. ПАРУБОЧИЙ ЖАЛЬ.

В осени, памятаю, було,
 Як прийшли вони в нашв село,
 Як дивитись на їх всі сипнули,
 Тільки вгледіли, що за горбом
 Підняла ся курява стовпом,
 І московські пісні почули.

Може й гарно співають вони,
 Може й гарні на погляд сами,
 Та вже лучче-б було їх не знати
 І не чуть і не бачигь у нас на селі.
 Було-б серцю мойму веселій,
 Не прийшлось би з нудьгою блукати

Вони долю в менé одняли,
 Мою радість на лихо звели,
 Над коханнем моім насміялись!
 Що минуло, тому вже не быть...
 Вже давно її пісні не чуть,
 Не кохатись, як спершу кохались.

За зимою і друга мене,
 А не сяде вона повз мене
 І любовно у вічі не гляне;
 Про кохання не стане питать, —

Буде в покритках вік доживать
І як зломана квітка завяне.

Насміяв ся лихий чоловік,
Загубив її славу на вік
І дівочую ясну вроду...
Що, коли-б то де серце подіть?
Не схотів би на неї гледіть,
Ані згадувать в думці і з роду.

Вже забув би давно й Москалів,
Як були вони в нас на селі,
І що скоїлось в ту годину...
Та ні! Мабуть того не забудь!
Хай же далі вони собі йдуть,
и не вертають ся в нашу країну!

Друковано в „Основі“ 1862 за серпень ст.
52—53 під псевдонімом Хрущ.

XXIV. БЛАКИТНЕЄ НЕБО.

Блакитнеє небо все зірками сьєє!
Люблю я туди поглядать...
Та погляд мій сумно по небу блукає,
Бо щось там моєї не знать.

Між зір золотих десь на яснім просторі
Вона заблудила ся там,
Як тут на землі без пуття і без долі
Давно заблудив ся я сам.

Друковано в „Основі“ 1862 р. за серпень
ст. 53. під псевдонімом Хрущ.

XXV. УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ПІСНІ.

1. Ой під мостом.

Ой під мостом, мостом
Трава зеленіє;
А за добрим чоловіком
Жінка молодіє.

Ой під мостом, мостом
Трава посихає;
За ледачим чоловіком
Жінка пропадає.

„Пусту мене, мамо,
У степ погуляти!
Буду трави прогортати,
Доленьки шукати.

„Пусту мене, мамо.
У став покупать ся!
Буду плавать, поринати,
Доленьки шукати!

„Е, ні, моя мамо,
Де я не ходила,
Та не знайшла тої долі,
Що ти загубила“.

2. Ой в Криму на ринку..

Ой в Криму на ринку
Пе чумак горілку;
Ой пе чумак і гуляє,
Товаришів наповає
За своє добро,
За своє добро.

Пропив чумак воли,
 Пропив чумак вози;
 Пропив чума́к воли й вози,
 Пропив ярма. ще й занози —
 Все своє добро,
 Все своє добро.

Піду до жидівки:
 „Сип на-бор горілки!“)
 Жидівочка к чорту дметь ся,
 Ще з чумаченька смієть ся,
 На-бор не дає.
 На-бор не дає.

Скину-ж кожух з себе —
 Буде впить ся з мене!
 Буде впить ся й похмелить ся,
 І чумаку²⁾ не журить ся,
 Що пропив добро,
 Що пропив добро.

3. Не жаль міні.

Не жаль міні на галочку³⁾
 Та⁴⁾ на тую вороночку;
 Заніс мене дурний розум
 Аж у чужу стороночку.

А у чужій сторононьці
 Зовуть мене заволокою.
 Велять міні річку бристи
 Широкою та глибокою.

¹⁾ Друк; горылкы. ²⁾ Друк: чумакі. ³⁾ Друк: голочку.
⁴⁾ Друк: якъ.

А я тую бистру річку
 Очеретом перетичу;
 А я свою рѳдиночку
 Та до себе перекличу.

А чи мині перебрести,
 Чи лиш передивити ся?¹⁾
 Далекий край родинька,
 Ні до кого прихилити ся.²⁾

Прихильюсь я до явірка,
 А явірко та не батенько;
 Вітер віє, листя має,
 Він до мене не промовляє.

Прихильюсь я до яблуньки,³⁾
 Та яблунька не матінка;
 Вітер віє, листя має,
 Всна до мене не промовляє.

Прихильюсь я до дубочка,⁴⁾
 А дубочок та не братічок;
 Вітер віє, листя має,
 Він до мене не промовляє.

Прихильюсь я до кислички,
 А кисличка та не сестричка;
 Вітер віє, листя має,
 Вона до мене не промовляє.

Друковано: Собрание сочинений т. IX, ст.
 36—38.

¹⁾ Друк: Чи переменути. ²⁾ Друк: прихилитись. ³⁾
 Сей рядок час. ⁴⁾ Друк: дубонька.

II. ЧАРИ
ПОЕМА.

ЧАРИ.

ПОЕМА.

Підтягну я свої струни,
Хай заграють голосійше,
Щоб далеко було чути,
Щоб їх говір був яснійший.

Ви-ж послухайте, дівчата,
І козаки молодії,
Як заллють ся мої струни,
Мої струни золотії.

Всі збирайте ся до хати!
І почну я вам співати
10 Налягаючи рукою,
Щоб заграли враз зо мною —
Гей! про літа молодії,
Про кохане молодеє.

Між клопоту й праці в житті нашім вбогім,
Здаєть ся, так добре оддїхать¹⁾ душею,
І силою вільно і думкою всею
Будити найкраще, дароване Богом,
Щоб мати з усього житеві²⁾ вигоди.
Багато ми праці на все покладаєм;
20 Ми робим щоденно, спочинку не маєм,

1) Зн. спочити. 2) Ркиі : житечні.

Від тяжкої думи не маємо згоди.
 Нехай-же круг хати реве завіруха,
 Нехай ходить гомін по темній діброві, —
 В нас тепла хатина і дрова соснові.
 Сїдайте круг мене, щоб гуслів послухать!

- Співати-му вам я про гарну дівчину,
 З очима, як зірки у небі ясенькі,
 Що стан її гнучий, високий, тоненький,
 Уста в її кращі над повну калину.
 30 Що говір її — буркотанне голубки,
 Що пісня, то чари музики чудові,
 Високеє чоло і чорнії брови,
 Дві стяжечки жемчугу — білії зубки.
 Що погляд, то доля і враза серденьку;
 Усмішка всі радощі в світі віщала,
 Комуś то щасливе життє обіцяла —
 Кохана й єдина доня у неньки.

- І залицяли ся до неї,
 До Ганнусі чорнобривої¹⁾
 40 Всі козаки молодії,
 Парубки всі уродливії.²⁾
 Залицяли ся, да шкода!
 Дарма праця пропадала;
 Чорнобривая Ганнуся
 Ні одного не кохала.
 З усіма була однака,
 І на улиці в вечірках,
 У гурті дівчат веселих
 І при ясных в небі зірках.
 50 І радїв на неї батько,
 Старшина тої оселі,
 Що була вона найкраща
 Над усіх дівчат веселих;

¹⁾ Ркп. Чорнобривой. ²⁾ Ркп. уродлығы.

Що найкраща, звичайніша!
 Скаже, зробить — все до діла;
 Що в городі і в господі
 Скрізь хсзяйкою гледіла.

- Так почав їй рік двадцятий.
 Старости вже наїзджали,
 60 Ловці добрі, з хлібом-сіллю,
 Да куниці не спіймали.
 Тільки щічки запалають,
 Перетьохкає серденько, —
 Дай ізнов вона спокійна,
 І за ділом веселенько
 І балакає й співає,
 На ловців тих не вважає.
 І було так до случаю,
 Як то кажуть, до години,
 70 Поки з Дону, заробітку
 Не вернув Остап Чуприна.

- На все свій час, своя година:
 В садочку рожі розцвітати
 І солов'ю в кущах співати;
 І спів лебежий, спів єдиний
 Єдину тільки має пару.
 Як з неба сонечко пригріє,
 Рожевий квіт тоді розветь ся,
 Полиє жавронок у гору
 80 І співом любощів заллеть ся.
 І в лузі повная калина
 Зачервоніє ягідками;
 Співа веселая дівчина,
 Найкраща квітка між квітками.
 Співає молода по волі
 І без клопіт, без сумування;
 Поки не знає ще кохання,
 Вона як вільний вітер в полі.

- У грудях серце беть ся тихо.
 90 Чогось то жде і дожидає;
 Воно не знає ще, чи лихо,
 Чи може радощі, буває,
 Житє на дальш йому готує;
 Воно не знає і не чує,
 Поки не прийде¹⁾ час пізнати,
 Як доведеть ся покохати.
 А там... мо' любо вік прожити,
 А мо' бороти ся з нуждою,
 Не знати долі, ні спокою,²⁾
 100 І в тяжких клопотах змарніти.

- Співа веселая дівчина,
 І спить серденько молодєє,
 А там, дивись, прийшла³⁾ година,
 І вже проснуло ся малєє.
 І тісно в грудях йому стане,
 Не знає, жа́гу де подіти;
 Воно і млїє вже і танє,
 Бажає к другому летіти,
 Знайти коханую дружину,
 110 До його шир⁴⁾ прихилить ся,
 І з їм у думоньку єдину
 В коханні широму ізлить ся.

Так прийшло ся і Ганнусі,
 І для неї не минулось.
 Довго спало серце в грудях,
 Да й не даром стрепенулось.
 Стрепенулось і сказало,
 Що нікому не минеть ся
 Те, чим⁵⁾ всяке серце в грудях

¹⁾ Ркп. приде. ²⁾ Ркп. и покою. ³⁾ Ркп. пришло. ⁴⁾ Ркп. шіро, деінде також: чі. ⁵⁾ Ркп. чім.

120

У житті хоч раззабеть ся.
 Як вернувсь Остап із Дону,
 Став на улиці ходжати,
 І в гурті дівчат веселих
 Нові пісні їм співати.
 Він був якомсь самовитий
 Між другіми парубками,
 Да не то, щоб гордовитий,
 Не розкидував речами
 Все особне більш держав ся,
 130 І такий собі вже вдався,
 Що на улиці й в вечірках
 Із дівчатами до жартів
 Неприхильний був він дуже:
 І вже як би ні чіпали,¹⁾
 Що-б йому там ні казали,⁴⁾
 Все було йому байдуже!

Зустріваючи Ганнусю
 Він про дещо їй балакав,
 140 І здавав ся їй несхожим²⁾
 На усіх других козаків.
 Сперш несхожий, там найкращий,³⁾
 Трохи згодом вже миленький⁴⁾...
 І як тільки що зустріне,
 То й затьохкає серденько.
 Да і він вже охотнійше
 Все із нею розмовляє,
 Зустріваєть ся частійше,
 І до хати провоздає.

150 Заливайте ся-ж гучнійше
 Під рукою струни нові,

¹⁾ Ркп. чепали. ²⁾ Р. несхожи. ³⁾ Ркп. найкращи.
⁴⁾ Ркп. миленьки.

Бо дійшла вже наша пісня —
 Гей! дійшла вже до любови.
 Покохала чорнобрива
 О-тапа Чуприну.
 І у'серці пестувала
 Думоньку єдину.
 Покохала чорнобрива,
 Світом занедбала,¹⁾

160 Все про його. про милого
 Думала-гадала.
 Міркувала, як би лучче,
 Як би то гарнійше,
 Щоб із їм усе і бути,
 Бачить ся частійше.

Воно добре покохати,
 Добре й слухать про коханне,
 Геть від серця тугу гнати
 І клопоту ²⁾ й сумуванне.
 170 Бо за тим³⁾ те серце бєть ся
 І ва те воно здаєть ся,
 Щоб кохати і любити,
 І тим щастєм в світі жити.

Да коли-б то неомильно.⁴⁾
 Коли-б радощі без лиха!
 А то любить серце вільне,
 І свої надії з тиха
 У житте з собою вносить,
 Що дає. того і просить.
 180 Йому більше-б і не треба.
 Да чи дасть ся йому теє?
 Чи прогляне на малее
 Ясним промінем із неба?

1) Ркп. занетьбала. Ркп. 2) хлопоти. 3) Ркп. тім. 4)
 Ркп. неомильно.

- Ганнуся широ покохала.
 Остапу віддала серденько;
 А як се скоїлось, не знала.
 Про те й не думала гарненько.
 Да що і думать, коли з їм
 Було так любо розмовляти.
- 190 Коли він поглядом своїм
 Умів так гарно привітати;
 Коли від його¹⁾ серце беть ся.
 Коли душа йому²⁾ раднійша,
 І над усіх він їй здаєть ся
 Один, один над всіх милійший.³⁾
 Було вже й те, що серце мліло
 І якось чудно замирало,⁴⁾
 Коли подумає, бувало,
 Що як би то вона зуміла
- 200 Вєсь⁵⁾ шлях життя із їм пройти,
 Зробить рівнійш і веселійше.
 І в час пригоди ізнайти
 Словечко тепле і милійше.
 Вона-б зуміла — що й казати!
 Бо мала щирєє⁶⁾ бажанне;
 Да треба в серці ще ховати
 Своє тужливєє коханне.
 І ту надію як уміла.
 Вона ховала в серці й гріла.
- 210 Було, з їм поруч виступала.
 І любо тьохкало серденько.
 І щічки⁷⁾ біленькі, гарненькі⁸⁾
 І червоніли і палали.
 Як на зорі⁹⁾ блакитне небо.
 Віщуючи, що все восходить

1) Ркп. его. 2) Ркп. ему. 3) Ркп. милійши. 4) Ркп. замічало. 5) Ркп. Ввєсь. 6) Ркп. щіреє. 7) Ркп. щічки. 8) Ркп. гарненьки. 9) Ркп. зарі.

Єдиний цар тепла і світа.
І нові¹⁾ сили нам приводить
На новий день і нові літа.

- Чи то на радість, чи на лихо?
220 Кому яка прийдесть ся²⁾ доля.
У небі сонце зійде тихо
І промінем ясним серед поля,
Як і в хоромах любо грає,
Не одвернуть ся й від хатини:
Багатирю і сиротині
Тепло і світло вистачає.
Усім однак сонце світить,
Да не у всіх однака доля:
Сего³⁾ заїла вже неволя,
230 Того другеє лихо гнітить;
А той у роскошах великих
За весь⁴⁾ свій вік не бачить лиха.
Ще мо' й смієть ся, як надія,
Других підманює і зводить.
І злая доля-лиходія
Сьому дає, того обходить.

- Так світло чистого кохання
Зорею⁵⁾ дня у серце сходить.
Рожає новії бажання
240 І думи новії наводить.
Як новий день тоді займеть ся,
Проміннем ясним обливає:
Хоч і багато обіщає,
Да не усе воно даєть ся.

1) Ркп. новы. 2) Ркп. придет ся. 3) Ркп. того. 4) Ркп. ввесь. 5) Ркп. зарею.

- Животворящою¹⁾ росою
 Не всім любов на серці ляже;
 Сьому дасть жизнь, тому покаже,
 Да й гірш опутає нудьгою.
 Хай щастє²⁾ бачене шукає,
 250 Хай виклика до злої долі, —
 Як³⁾ цвіт⁴⁾ надломлений у полі
 Під жарким сонцем повядає.

- Ганнуся широ⁵⁾ покохала
 Люблячиш серцем і душею;
 Що буде дальш, вона не знала,
 А тільки думкою всією
 Вся до Остапа прихилилась:
 Без його⁶⁾ плакала й нудилась;
 Хотіла-б з їм усе і бути,
 260 На ясні⁷⁾ очи поглядати
 І любий⁸⁾ говір його⁶⁾ чути,
 І про кохання розмовляти.
 І раз вечірньою⁹⁾ добою,
 Як сіло сонце за гаями
 І за вишневыми садами,
 Його⁶⁾ покликкала з собою
 До батька й матери в госпуду.
 Щоб як найлучче — міркувала,
 Про те-ж і гадоньки не мала,
 270 Яку з того сподіють шкоду
 Лихі,¹⁰⁾ завистливії люде.
 Вона не знала ще, що буде,
 І поруч з їм ішла тихенько,
 Ведучи любую розмову
 Про долю гарную і нову.
 І місяць з неба молоденький

1] Ркп. Й ж. 2] Ркп. счастье. 3] Ркп. Й як. 4] Ркп. квіт. 5] Ркп. шіру. 6] Ркп. его. 7] Ркп. ясны. 8] Ркп. любии. 9] Ркп. вечірнею. 10] Ркп. Лихи.

- Світив їй весело й привітно,
 І гнулась тонкая тоноля,
 І легкий вітерець від поля
 280 Шептав ся з листечком ракітним,
 Ніби¹⁾ радіючи за неї
 Торкав її чорняві²⁾ коси,
 І дальш летів понад землею,
 І дальше нову вість розносив,
 Щоб знали явір³⁾ і калина,
 Що покохала вже дівчина.
 І як зайшов Остап в господу,
 Старії гарно привітали
 І садовити ся прохали,
 290 Бо був хорошого він роду.
 Старий⁴⁾ повів усякі річі
 Про Дон і Крим, степи далекі.⁵⁾
 Якії там бувають спеки,
 Які бувають в світї стрічі
 В шляху далекому й пригоди.
 Розтурбував старії годи,
 И богато дечого казали,
 Поки вечерять не позвали.
 Остап на дочку більш дивив ся,
 300 Ніж на хазяйській потрави,
 І вже всім серцем нелукавим
 До неї широм⁶⁾ прихилив ся.
 І як ішов від їх до дому,
 То так на серці було повно,
 Блншали очи так любовно,
 Що не звернув би вже нікому.
 Її⁷⁾ одну він тільки бачив,
 Вона одна в очу стояла;

1] Ркп.: Нібі. 2] Ркп.: Чорнявы. 3] Ркп. яворъ 4]
 Ркп.: Старій. 5] Ркп.: Степа далекі. 6] Ркп. шіро. 7]
 Ркп.: Іи.

Душа від жагизамирала,
310 Й остатній світ не дуже значив.

„Вечеря не пропала даром!“
Загомніли парубки, —
„Пропав Остап! Піддав ся чарам
І зілля від її руки.
Приворожила, привернула!
Дивись, ти сам несамовитий,
І без її неначе вбитий,
За тим,¹⁾ що дуже вже сипнула
Тої бісовської потрави,
320 Вже через-чур дала багато.
Тобі-б ворожки попитати!“ —
Слебезував²⁾ народ лукавий.
Усе то парубки ті сами,
Що гарбуза від неї з'їли;
Вони самі уже не знали,
Що-б то від зависти³⁾ зробили.

І здавсь Остап на сїї річі:
Він чув не раз їх і не двічі,
І не добром вони озвались.
330 Як став про себе міркувати
І бачив⁴⁾ він, що так кохати,
Як він кохав, — йому здавалось —
Іще нікому не траплялось.
І порішив вже незабаром,
Що так не з просто він кохає,
Що в чарах силу вона знає,
І за вечерєю не даром
На його пильно⁵⁾ так гледїла,
Нічого не пилá, не їла.

¹⁾ Ркп. тїмъ. ²⁾ Ркп. Слібізувавъ. ³⁾ Ркп.: завїсті.
⁴⁾ Ркп.: бачивъ. ⁵⁾ Ркп.: пильно.

- 340 То не добро, як вільне серце
Живе із розумом в розладі,
І не пита в його поради,
А тільки на себе здаєть ся.
Да ще найгірш сего буває,
Як розум на химери здаєть ся, —
І від такої вже напасти
Нехай нас Бог обороняє!
Полюбить серце, як уміє,
Любови схоче все віддати,
- 350 Й того вогню, шо душу гріє,
Не в зіллі треба нам шукати.
Є чари другії для його:
То ясна врода, шире слово,¹⁾
І серця любого другого
Йому²⁾ бажаєма одмова.
Є чари в погляді дівочім,
Коли з цід довгої рісниці
Ніби³⁾ то зірки о півночи
Засвітять думкою очиці,
- 360 І невідоме сподіванне
Як світом душу всю наповнить,
І думи яснії, любовні,⁴⁾
І жага серця і бажанне
Палючим сонічним проміннем
З під тих⁵⁾ рісниць огнем поллеть ся.
З такого погляду, здаєть ся,
Заворушилось би й камінне.
І світ тому найкращий стане,
На кого так дівчина гляне.
- 370 Є чари і в річах, буває,
І є чудовая в їх сила.
Музика їх так серцю мила

¹⁾ Ркп.: шірі слова. ²⁾ Р. Єму. ³⁾ Р. Нібі. ⁴⁾ Р. Любовні. ⁵⁾ Р. тіхъ.

Воно і слуха й замирає,
І пильно ловить кожні слова,
Де тільки є йому одмова.

Співець маленький, піднебесний,¹⁾
В кущах зелених нам що году
Співа про любові і вроду,
Усе одно, усяку весну.

- 380 Стара, як світ та пісня славна,
І ми давно її вже чули,
Як чули предки наші з-давна,
Поки на віки не заснули.
Стара як світ кохання мова,
Да все-ж то давню силу має;
Як слухав світ, так слуха знова,
І серце слухає й бажає.

- Як любо соловю співати
Весною в лузі на калині,
390 Так любо серцю покохати,
Схилитись до своєї дружини.
На те весна в житті для його,
Година любові, весілля,²⁾ —
Не треба чар. не треба зілля,
На пута³⁾ серця молодого! —

- Прийшлось⁴⁾ Остапу покохати.
Була вже доля під рукою,
Да не з'умів її вдержати
Як слід, на віки за собою.
400 З⁵⁾ тоєї самої вечері
На брехні людській схилив ся,
Дав віру він дурній химері,
І тяжко, тяжко занудив ся.

1) Ркп : піднебесны. 2) Р. веселья, 3) Р. путы. 4) Р
Пришлось. 5) Р. Съ.

І порішив вже незабаром,
 Що треба Ганну занедьбати;¹⁾
 Хай пропаде та праця даром,
 А вже не буде він кохати!
 Так порішив, — вже що й казати!
 Щоб то йому... йому... такому.
 410 Да над собою волю дати!
 Ні! не дозволить він нікому,
 Того із роду не дозволить,
 Щоб²⁾ їм орудувати стали!
 Ще ті зілля не виростали,
 Щоб покорити його волю.

Так порішив козак завзятий,
 Да серце слухать не хотіло;
 Воно нудилось і боліло,
 І не бажало того знати.
 420 Тікав він від її господи,
 Щоб ненароком не зустріти,
 І мабуть улицю обходив;
 Да правди нікуди вже діти,
 Усе тягло його до неї,
 Щоб як би то хоч раз побачить;
 Здавалось, від нудьги тієї
 Йому³⁾ полегчало-б неначе.
 Що вечір⁴⁾ мусів⁵⁾ там бувати,
 І довго й сумно поглядати
 430 На ту господу. „Що-то діє?
 І що тепер на думці має?
 Яке бажання в серці гріє?
 Вже про мене мо' й не гадає?
 Мо' чари другому готує?
 А. чари! Зілле! Ні, даремне!“
 І вже назад іде й лютує,

¹⁾ Ркп.: занетьбати. ²⁾ Р. що. ³⁾ Р. Єму. ⁴⁾ Р. вечор.
⁵⁾ Р. мусывъ.

Як ніби¹⁾-то, уже і певне.
Дурнії брехні так зробили,
Що глузд йому заворожили.

440 А що-ж то бідная дівчина?
Що сталось з нею після сього?
У неї думонька єдина
Все про Остапа, про милого.
Як не схотів її він бачить,
Все від людей вона почула;
Сперш не повірила, звернула
Все на брехню людей ледачих.
Да хутко вже й сама пізнала.
Що треба віри тому дати,

450 Що той, кого вона кохала,
Схотів коханне²⁾ занедьбати³⁾.
І світом тяжко занудила,
Несхожа на себе зробилась,
Все тільки⁴⁾ плакала й молилась
І ніби⁵⁾ вбитая ходила.
І бачив батько, знала мати,
Відкіль такеє лихо склалось;
Дочку жаліючи — вблагати
Його⁶⁾ як небудь сподівались.

460 А тут рекрутському набору
На той час треба підоспіти;
Старі⁷⁾ порадились з вечору,
І правди нікуди вже діти —
Бувають і такі⁸⁾ случаї —
Забувши предківські звичаї⁹⁾
Пішов¹⁰⁾ старий¹¹⁾ шукать Чуприну.
Зустрів на улиці, вклонив ся,

1) Ркп.: нібі. 2) Р. коханнемъ. 3) Р. занетьбати. 4) Р. тільки. 5) Р. нібі. 6) Р. Єго. 7) Р. Стары. 8) Р. таки. 9) Р. предковскі звічаї. 10) Р. Прійшовъ. 11) Р. стары.

- Зазвав до себе у хатину,
 А потім на кійок схилив ся,
 470 І став казати такії річі:
 „Шукав я із тобою стрічі,
 Щоби до совісті промовить.
 Ти до Ганнусі залицяв ся.
 Скажи, на що ти сподівав ся?
 На що шукав її любови?¹⁾
 Коли за тим,²⁾ щоб марно кинуть,
 Вже насміявши ся у волю,
 Звести, щоб мусіла³⁾ загинуть, —
 480 Коли за тим⁴⁾ то гріх від Бога!
 Вона дочка в мене єдина.
 Радів на неї я без сина,
 Радів в житті моїм убогим.
 Тепер ти подивись, що з неї!
 Не пізнаю дочки своєї.
 І хоч літа мої не тії,
 Щоб про кохання говорити,
 Да важко на дочку гледіти,
 Як гинуть сили молодії.
 490 Коли-ж гадав бути чоловіком,
 Знайти в її вірною дружину,
 На-що тепер її покинув?
 На-що вкорочуєш її віку?
 Мо' ся рекрутчина впинила?
 Не так було-б тобі робити.....
 Жеребій можна одмінити,
 Бо тут у грошах вся сила.
 Я для дочки не пожалію...“

- Да тут Остап став сам казати:
 500 „Брехать я, діду, не умію,
 Да і не хочу я брехати!
 Твою дочку кохав я спёршу.

1) Ркп.: любові. 2) Р. тімъ. 3) Р. мусила. 4) Р. тімъ .

Чого благав, — вона те знає.
 Да про любов мою умершу
 Нехай вже більше не гадає!
 Я за поріг твоєї двері
 Опріч тієї лиш¹⁾ вечері
 Ніколи ще не переходив;
 Да і тоді вона позвала,
 510 Сама вечерю готувала,
 І наробила тоді шкоди...“

„Брехня!“ — не втерпіла старая,
 І до Остапа підступила, —
 „Вона нічого не робила!...“

„Ну, коли річ уже така,
 То зіставайте²⁾ ся здорови!
 Не варт нам тратить дарма мови“.
 Сказав і повернувсь із хати.

„Постій, Остап! Куди втікаєш?
 520 Мо' долі в Москалях шукати?
 Своєї долі ти не знаєш“.

„Зо мною буде моя доля,
 На те і є у мене воля.
 Земля велика, єсть і люде!
 Да щоб орудувати мною,
 Щоб верх узяти над душою,
 Ще не було того й не буде!“

Пішов³⁾ поглянувши гордливо,
 А у грудях — от-того⁴⁾ диво —
 530 Там бідне серце розривалось.
 Воно-б летіло до милої,

¹⁾ Ркп.: личь. ²⁾ Р. зуставайте. ³⁾ Р. Пійшовъ.
⁴⁾ Р. от-то.

- Другу кохать не сподівалось,
 Да й не хотіло вже другої.
 Пішов¹⁾ Остап скріпивши серце,
 Ганнусю бідную покинув;
 Пішов²⁾ і ніби³⁾ то смієть ся,
 Вже ніби⁴⁾ й слід кохання згинув.
 Іде гордливо він, неначе⁵⁾
 На муки серця не вважає.
- 540 Хай люд завистливий не знає,
 Що в серці дієть ся козачім.
 Не так, як бідная дівчина,
 Що в любошах життє єдине;
 В тієї неслухняні очи⁶⁾
 І будуть плакати дні і ночі.
 І довго-довго будуть стиха
 Нудьгу сльозами⁷⁾ заливати.
 Коли вже не втекла⁸⁾ від лиха,
 То вже не зможе й заховати
- 550 Вона й тепер не утерпіла:
 Ще мо' яку надію мала...
 За їм голубка полетіла
 І до грудей його припала.
 На улиці його впинила, —
 Куди-то й дівсь дівочий сором? —
 Вона і плакала й молила.
 Слова із уст летіли скоро:
 „Остап, Остап, мо' ти жартуєш?
 Не⁶⁾ вже-ж ти справді покидаєш?
- 560 Не⁸⁾ вже-ж річень моїх не чуєш
 І на кохання не вважаєш?
 Остап, коханий, милий друже,
 В тобі життє моє єдине,
 Без тебе й світ міні байдуже.

1) Ркп.: Пійшовъ. 2) Р. Пійшовъ. 3) Р. нібі. 4) Р. нібі.
 5) Р. ніначе. 6) Р. неслухняны очи. 7) Р. сліозами. 8) Р. Ні.

Скажи, що поміж нами стало?
 3¹⁾ твоїм коханням що зробилось?
 Чом сонце в хмару закотилось
 І вже не світить, як бувало?
 570 Моєї муки ти пе знаєш!
 Вже хутко й сліз в очах не буде.
 Нехай сміють ся злії люде,
 А то і ти ще покидаєш“.

Так припадаючи до його²⁾
 Ганнуса бідная вбивалась,
 Да тільки³⁾ — доброго нічого,
 Нічого бідна не діждалась.
 Стояв він, як заткнувши уши;
 Було-б їй легче гору рушить,
 580 Ніж ту його упряму волю,
 Що загубила її долю.
 Поважно й якось гордовито
 Він серед улиці стояв,
 І одвертаючись сердито
 До неї нехотя мовляв:
 „Пусти мене! На що впиняєш?
 Міні вже час іти⁴⁾ до дому.
 Тьор⁶⁾ лучче приготуй другому.
 Що готувати добре знаєш“.

590 „Остап! Про що се ти говориш?
 На що брехнею очи колеш?“
 „Ні, мабуть правда коле очи!
 Да що про сеє і балакать?
 Пусти! Чи може до півночи
 Гадаєш тутечки калякать?“

1) Ркп.: Сь. 2) Р. его. 3) Р. тільки. 4) Р. ідти. 5) Тіоръ — затир, отрута,

„На що даремне нарікати?
 І що я вмію готувати?“
 „Про те тобі вже лучче знати“.

600 „І що я там таке зробила?
 Остань, Остап, коханий друже!
 За що так мучиш мене дуже?
 Хиба за те, що полюбила?“

„Скажу тобі так в вічи сміло,
 Коли від мене хочеш чути:
 Зробила ти погане діло,
 Схотіла зіллям повернути.
 Да, бач, зілля не мають сили.
 Вони мене не покорили,
 І я від тебе утікаю,
 610 Бо покоряти ся не вмію.
 Прощай! Покинь дурну надію,
 Як я тебе тут покидаю“.

Сказав, і з рук її сердито
 Без жалю вирвав ся із разу;
 Пішов¹⁾ не глянувши ні разу
 На вид її, тим²⁾ лихом вбитий.
 Пішов,³⁾ щоб більше не вертатись,
 І не вернув ся вже ніколи;
 У москалях шукав він долі,
 620 І мусів⁴⁾ з лихом там пізнатись.
 І довго, довго між чужими
 Ганнусю згадував любовно,
 Все його⁵⁾ серце було повно
 І не втішало ся другими.
 І там не раз прийшлось⁶⁾ почути,
 Що чари всі — брехня дурная.

1] Рип: Пійшовъ. 2] Р. тїмъ 3] Р. Пійшовъ. 4] Р. мусивъ. 5] Р. его. 6] Р. пришлось.

„Мабуть, що й так!“ — і мука злая
 Здавила серце. Завернути
 Того обману дні хотів би,
 630 І до Ганнусі полетів би,
 Щоб знов почути любу мову,
 На ясні очи¹⁾ заглядатись,
 Своє життє почати знову
 І на химери не здаватись.

Да йшли ліниво дні і літа,
 І що було — вже знов не буде.
 Життє новеє й нові люде,
 Усе гледіло без привіта.
 І десь-то у краю чужому
 640 Йому²⁾ прийшлось³⁾ не раз згадати,
 Не раз прийшлось⁴⁾ пожалкувати,
 Що волю розуму дурному
 Він над собою дав узяти.
 І довго каювсь і нудив ся,
 Що самохіть пропала доля;
 Да все знесла упряма воля, —
 Не даром єю він хвалив ся.

Ганнуся-ж бідная без його
 Не довго світом вже нудила;
 650 Не так вона його любила,
 Щоб від того-ж то часу злого,
 Тої найгіршої розлуки
 Перенести пекельні⁵⁾ муки.
 Не довго вже нудила світом,
 Як він розбив її серденько,
 І якось то тим⁶⁾ першим літом
 У день веселий і тепленький,
 Як до вінця її убрали
 І у садочку поховали.

1) Ркп. ясны очі. 2) Р. Ему. 3) Р. пришлось. 4) Р. пришлось. 5) Р. пекельни. 6) Р. тімъ.

- 660 В тому вишневому садочку,
 Де цвіт) рожевий і калина,
 Старі²⁾ сховали свою дочку.
 Хай спить кохана дівчина!
 Хай любі³⁾ цвіті⁴⁾ розцвітають,
 Зелений стелить⁵⁾ ся барвінок,
 І птички голосно співають,
 Щоб любий⁶⁾ був їй той спочинок —
 Спочинок вічний, той, де тихо,
 Де сліз нема, нема й обману,
 670 Де сплять і радощі і лихо,
 Де все заснуло дуже рано.

¹⁾ Ркп. квітъ. ²⁾ Р. Стары. ³⁾ Р. лыбы. ⁴⁾ Р. квіты.
 Р. стелет. ⁶⁾ Р. любы.

III. БЕЗБАТЧЕНКО.

БЕЗБАТЧЕНКО.

1.

На березі Дніпра високо
Будинки панськії пишались,
А за їмі, як зглянуть оком,
Гаї і ниви розлягались.
З земель добрячих і врожайних¹⁾
У панський двір добро збиралось,
Там переводилось і дбалось
Серед клопіт тоді звичайних.
Тоді крепацтво ще держалось,
Хоча вже вік свій доживало,
Благої волі дожидалось
І дні останнії шитало.

2.

Як комашні було дворобних,
На всяке діло особливі;²⁾
Все люд і жвавий і здоровий,
Жінки й дівчата уродливі.³⁾
Були там коннії козаки,
Псарі і конюхи й гуменні,⁴⁾
Стрільці і скотники⁵⁾ усякі,
І вїйт і ключник. люд степенний.⁶⁾
Було гульні там більш, ніж діла,
Бо все з готового кормилось;

1) Ркп.: зрожайиныхъ. 2) Ркп.: особливы. 3) Ркп.: уродливы. 4) Ркп.: гуменны. 5) Ркп.: скотники. 6) Ркп.: степенны.

Орава¹⁾ та пилá і їла,
А діло не-хотя робилось.

3.

Опріч двора були й в будинках,
Було їх повно у дівочій:
Хто пряв куделю на почінках,
Хто в гаптуванні тратив очі.
І килими тут гарно ткали,
Плели усякі оторічки,²⁾
Плели, да часто й розплітали
З дівочих кіс без шлюбу стрічки.
Не в дивовижу се бувало,
Що із дівочої частенько
Яке небудь дівча гарненьке
Товстіть по троху починало.

4.

Таку хутнійше вже до дому,
В село до батька висилали,
А тут шушукались, шептали.
Й частійш сміялись по дурному.
До сміху всі вони охочі,
А як над їми те-ж складеть ся,
Тоді вже будуть плакати очі,
І сміх той тяжко їм озветь ся.
Так тяжко плакала й ридала
Оксана із двора ідучи,
І сором свій втопить бажала
У воду кинувшись із кручі.³⁾
Да трохи не хватило волі,
А трохи⁴⁾ й віра зупинила.
Бажане жить — велика сила,
А смерть важка, хоч і без долі.

1) Орава — юрба, гурт. 2) Оторічка — коронка, росс. кружево. 3) Ркп. кручи. 4) Ркп.: трохі.

5.

Чи тож-то легко помирати
 І самохить себе згубити,
 На себе руки піднимати,
 Ще не успівши і пожити ?
 Свої подружя й рідну неньку
 І всіх і все на вік покинуть,
 Звеліть замовкнути серденьку,
 І без пуття й пори загинуть ?
 Загинуть марне, та з собою
 Ще і друге житя згубити,
 Щоб то і там не знать спокою,¹⁾
 І муки вічної терпіти?

6.

Вона зосталась²⁾ жити й хутко
 Бог дав синочка їй Івана,
 А по селу рознеслась чутка,
 Що був той хлопець весь³⁾ у пана.
 Було про сее поговору,
 І довго язикі тріщали,⁴⁾
 Найбільш всьогó тоді, як з двору
 Худоби всякої прислали.
 Бажалось пану, щоб гарненько
 Вона хлопья своє водила,
 Щоб і сама вже не робила
 Роботи тяжкої. Частенько
 Тепер почав він помагати⁵⁾
 З⁶⁾ своїх достатків на дитину,
 І в ту убогую хатину
 Добро і гроші посилати.

7.

Судили люде. да вже скоро
 Про се й балакать перестали.

¹⁾ Ркп.: покою. ²⁾ Ркп.: зусталась. ³⁾ Ркп.: ввесь.
⁴⁾ Ркп.: трещали. ⁵⁾ Ркп.: помогати. ⁶⁾ Ркп.: Сь.

Перенесла Оксана сором,
 І нові дні її настали:
 Весь¹⁾ день з дитиною возитись
 І пестувати і вбиватись,
 Над їм поплакати, пожуритись,
 А потім ласками втішатись.
 Минали дні й літа хутенько,
 І вже минуло їх чимало;²⁾
 Хлопця росло да виростало,
 Як божий янгелик гарненьке.
 Сам пан не раз вже зоглядав³⁾ ся
 І міркував,⁴⁾ що з його буде,
 Аж поки⁵⁾ думкою задав ся.
 Щоб вивести його у люде.

8.

Для того-ж книжньої науки
 Пізнати треба всюю силу.
 І от буквар узявти в руки
 Сперш до дяка воно ходило.
 І не пішла та праця даром.
 Раділа молодая мати,
 Що якомсь хутко, незабаром
 Воно уміло вже читати.
 А потім про Адама й Еву
 Усе на пам'ять воно знало,
 Який був рай, якеє древо
 Там по середині стояло.
 А згодом в книжках тих⁶⁾ гарненько,
 Без сліз і сварки, по свободі
 Забрав ся так він далеченько,
 Що вже і дяк промовив: „Годі!
 Вже більш і я не маракую.
 Везіть у школу городську!“

1) Ркп. Ввесь. 2) Ркп. ці мало. 3) Ркп. зогледав. 4)
 Ркп. мирковавъ. 5) Ркп. покі. 6) Ркп. тіхъ.

9.

І повезли, й як слід хорошу
 Одежу всю йому пошили,
 І всяких книжок накупили, —
 Пан не скупив ся тратить гроші,
 Аби хлопя те на дорогу
 Звести як небудь помаленьку.
 Воно-ж і тута,¹⁾ дяка²⁾ Богу,
 Собі учило ся гарненько.
 Бо вже, бідаха, воно знало,
 Що в світ непрощене явилось,
 Що без закону народилось,
 І батька, як другі, не мало.

10.

А се таке вже лихо злеє,
 Що з їм нічого не подієш,
 Його не збудеш, ак другеє,
 І одчепить ся не зумієш.
 Воно з утроби ще клеймує
 Мале дитя важким позором³⁾,
 І на ввесь в к йому готує
 Зносить гріха чужого сором.⁴⁾
 І од утроби до могили
 Ту пляму⁵⁾ буде він носити;
 Нехай як хоче, тратить сили,
 А вже по вік її⁶⁾ не змити.

11.

Той гріх каміннем буде гнітить
 Його нерівно між другіми,
 Бо він не те, що інші⁷⁾ діти,
 А посліднійший⁸⁾ між усіми.

1) Ркп. тутай. 2) Ркп. дяка. 3) Позор — росс. слово, по нашому ганьба, неслава. 4) Ркп. Гріха чужого зносить соромъ. 5) Ркп. Те плямо. 6) Ркп. ёго. 7) Ркп. други.

„Не мав він права ніякого
 У світ родить ся“ — кажуть люде, —
 „За те й не дати йому нічого.
 Й ніяких прав йому не буде.
 Як схоче батьківщини ськати,
 Закон і суд його не знають,
 А як де треба покарати,
 То як і інших¹⁾ покарають“.
 І так усюди вже ведеть ся,
 Що тільки в світ воно сунеть ся,
 То люд із разу посилає
 Йому прозваніє ледаче:
 Хай на здоров'є получає,
 Мов би на крѣзбинах²⁾ неначе.

12.

Замість всього³⁾ воно єдине,
 Що не жаліючи⁴⁾ даєть ся;
 І вже нехай як хоче бьєть ся,
 Його по вік він не одкине.
 Із їм усюди воно буде,
 У шкелі, в світі й до могили,
 Бо не даремне добрі люде
 Його у друге охристили.
 Не раз він буде проклинати
 Свою недоленьку лихую,
 Як стане в світі прокладати
 Собі дорогу трудовую, —
 Бо й там воно себе покаже
 І впóперек дороги ляже.

13.

Іван Байструк, — імя і кличка,
 Те від людей, а се від Бога.

¹⁾ Ркп.: другихъ. ²⁾ По нашому: хрестинах. ³⁾ Ркп.:
 Замісьць всего. ⁴⁾ Ркп.: жаліючі.

Тут річ коротка, невеличка,
 Тут і худоба вся убога,
 Котру з житєм¹⁾ він получає.
 Хай на здоров'є собі зносить!
 А більш нехай уже й не просить,
 А сам собі як хоче дбає!
 Нехай прокладує, як зможе,
 В широкий світ собі дорогу!
 Коли-ж із ласки хто поможе,
 То і за те вже дяка Богу.

14.

Оттак схотіло ся і пану.
 Сказать по правді, то ніколи
 Ніхто-б його не приневолив
 Так бути в помочі Івану.
 А він давав такі чимало,
 І не втомились його руки,
 Поки²⁾ хлопья те підросло
 І покінчало всі науки.
 За те-ж і вийшов³⁾ мов картина
 Панич, чи парубок на диво:
 Розумний, статний і вродливий⁴⁾,
 Зовсім як панська дитина.

15.

Тоді він місця став шукати,
 Що-б де небудь дітей учити,
 З⁵⁾ того копійку свою мати,
 Й почать своїм вже коштом жити.
 Хоча й не хутко, да знайшло ся:
 Якїсь то пани призвали,
 Да зараз же і поєднали,
 І їхать у село прийшло⁶⁾ ся.

¹⁾ Ркп.: життемъ. ²⁾ Ркп.: покі. ³⁾ Ркп.: вышовъ. ⁴⁾ Ркп.: Розумны, статны і вродлавы. ⁵⁾ Ркп.: Съ. ⁶⁾ Р: пришло.

А він і рад сему случаю,
 Бо не таку мав удачу,
 Що як в село, то вже й скучають
 Й за городáми чуть¹⁾ не плачуть.

16.

Він був і тихий і мовчливий,
 І від людей хоч не ховав ся,
 Да як дівчина соромливий,
 Все більше в книжках тих²⁾ копав ся.
 Не по душі йому здавались
 Той гомін й городські клопоти,
 І те снованне без роботи,
 Котрими инші³⁾ втішались.
 Як люд із ранку до півночі
 Кудись біжить, чогось шукає,
 Чи гультаї, чи то робочі, —
 Нехай хто хоче, розбирає.

17.

Там, правда, є й добра чимало,
 Що варт побачить і пізнати,
 Да в його кошту не хватало,
 Щоб там теперечки бувати
 За все там треба заплатити,
 А се найбільш усеґо шкодить,
 Бо як в кешені вітер ходить,
 То треба спершу заробити.
 Оттак собі поміркувавши,
 Да книжки⁴⁾, всю свою утіху,
 У торбу гарно поскладавши,
 Він охотнійш в село поїхав.

18.

Пройшло вже років мо' з десяток,
 Як в церкві волю прочитали,

¹⁾ Чуть — росс., по нашому: трохи, мало. ²⁾ Р. тіхъ. ³⁾ Р. другіи. ⁴⁾ Ркп.: книжкі.

А в селах не змінивсь достаток,
 І як до-прéж вони стояли
 На погляд все такїї-ж вбогі:
 Все та-ж абї-яка¹⁾ хатина,
 В багні всі юлиці й д роги,
 І скрізь заморена скотина
 Там ледві ноги витягає;
 А на майдані і на дворах
 Все та-ж замурзана дїтвора
 Сама без догляду гуляє.

19.

Не так то й хутко сей достаток
 Сільському люду достаєть ся
 Важчій всего зробить почáток,
 Бо все одно з другім плететь ся.
 Прийшло ся з разу огледїть ся
 Коло себе, і коло хати.
 Худобу²⁾ деяку придбати
 І на скотину більш розжить ся.
 А тут ще й хлїба не хватає!
 От і міркуй собі, як зможеш!
 Коли одній бідї допоможеш.
 То дру́га з боку³⁾ наступає

20.

Щоб певне став заможнім па́харь,
 Ще довго треба працювати⁴⁾,
 Бо не родів ся ще той зна́харь,
 Щоб з разу всім достаток дати.
 Ще не родив ся, тай до віку
 Його ми ма́буть не побачим
 Тим⁵⁾ часом в світі сім ледачім

¹⁾ Ркп. абі яка. ²⁾ Худоба, в укр. домашній достаток, головно одїж. ³⁾ Ркп.: сбоку. ⁴⁾ Ркп.: працювати.
⁵⁾ Ркп.: тімъ.

Живеть ся важко чоловіку.
 Ще не було тогó й не буде,
 Щоб всі однако проживали
 Й однакі всі достатки¹⁾ мали,
 Як то бажають інші²⁾ люде.

21.

Село, куди Іван приїхав,
 В садах зелених мов ховалось.
 Садочок — давня наша втіха,
 Їм наше вбожество скрашалось.
 Його ми з малку всі кохаєм.
 Він нам пригода в сему світі,
 І під його зелені³⁾ віті
 Шукать спокою⁴⁾ ми тікаєм.
 На лоні світової вроди
 Нам любо серцем одпочинуть,
 Забуть людей, забуть незгоди,
 І всі клопóти⁵⁾ геть одкинуть.

22.

В кінці⁶⁾ села, зовсім од поля
 Будинки панської біліли;
 Здіймались⁷⁾ вісоко тополі,
 Й залізни⁸⁾ стріхи червоніли.
 Схиливши віті під врожаєм⁹⁾
 З за муру виглядав садочок,
 А дальш за греблею ставочок
 І річка по під темним гаєм.
 Жовтіють ниви під хлібами,
 Женці їх пильно¹⁰⁾ дожинають;
 Тут в пóстатях снопи рядами,
 А там вже й на вози складають.

¹⁾ Ркп. достатокъ. ²⁾ Ркп. інши. ³⁾ Ркп. зелены. ⁴⁾ Ркп. покою. ⁵⁾ Ркп.: хлопоты. ⁶⁾ Ркп. Конці. ⁷⁾ Ркп. зды-малысь. ⁸⁾ Ркп. залізны. ⁹⁾ Ркп. зрожаемъ. ¹⁰⁾ Ркп. пильно.

23.

Івану дуже полюбив ся
 Сей край привітний і багатий¹⁾,
 І вже після, як тут обжив ся,
 Ходив частенько він гуляти
 Туди за греблю, де верхами
 Поважно деревá хитали,
 Де між зеленими дубами
 Усякі пташки щебетали.
 Там і жартливий і легенький
 Від поля вітер подихає²⁾,
 І з листем шепчучись тихенько
 Любовно вітями хитає.

24.

Йому не згірш тут проживалось
 Пан вдóвий³⁾ був і вже старенький,⁴⁾
 А після панїї⁵⁾ зосталось
 Йому хлопья іще маленьке.
 Уже на службу, дяка Богу,
 Пристрóїв сина він старшóго;
 Тепер зосталось ще й малого
 На ту-ж вивóдити дорогу.
 Була й дочка у його Соня,
 Його утїха, чарівниця,
 Його пестованая доня
 І в господарстві помічниця⁶⁾.

25.

Отсе теперечки науки
 Вона, як слїд, вже покінчала,⁷⁾
 Й свої малесенькії руки
 Вже до хозяйства прикладала.
 Вона усюди поспівала

1) Ркп. багаты. 2) Ркп. позїхає. 3) Ркп. вдови. 4) Ркп. стареньки. 5) Ркп. паней. 6) Ркп. помошниця. 7) Ркп. покончала.

У полі, в клуні і в садочку
 Радів старий¹⁾ на любу дочку,
 І вся двірня²⁾ її кохала.
 Розумна, добра і ласкава,
 Не гордувала вона родом,
 А виступаючи³⁾ як пава
 Була привітна із народом.

26.

Друга в селі то-б і скучала,
 Вона-ж вродлива й молоденька
 Про се і гадоньки не мала.
 Бува, як брат її маленький⁴⁾
 Свої уроки⁵⁾ покінчає,⁶⁾
 Вона зове його із хати
 В садочок, в поле погуляти;
 За їм і вчитель посцішає.
 І любо в трьох вони гуляють,
 І не втихає в їх розмова...
 Ся річ давно уже не нова,
 Що в двох розумні⁷⁾ не скучають.

27.

Не нова річ іше й другая,
 Що бьєть ся серце в нас не даром.
 І наша пара молодая
 Її справділа незабаром.
 Щоденно в купі і в розмові,
 Обоє гарні, молоденькі, —
 Як тут умовчати серденьку?
 Як не вродити ся любові?
 Вони друг дружку покохали,
 І щоб се скоїлось так чудно,

¹⁾ Ркп. стары. ²⁾ Ркп. двірня вся. ³⁾ Ркп. виступаючі. ⁴⁾ Ркп. маленькі. ⁵⁾ Уроки — рос., по нашому лекції. ⁶⁾ Р_з п. понончає. ⁷⁾ Ркп. розумні.

Що без друго́го й дихать нудно,
Вони не ждали й не гадали.

28.

Учитель перший¹⁾ схаменув ся.
„Се не любов — гада́ — а кара!
І як, бідака, я забув ся,
Що óвсі ми собі не пара?
Дитя гультайства і неволі,
Куди я йду, чого бажаю?
Кого я без пуття кохаю?
Якої жду я в світі долі?
Одкину з разу залиця́нне,²⁾
Щоб вже і виду не подати
Про се безпутнеє коханне,
Котрого мушу уникати³⁾“.

29.

Да де вже з правдою сховатись,
Коли й самого вона гнітить?
Як став він óдалік держатись,
Не важко се було прикмітить, —
Найбільше-ж їй, котра кохала.
Їй з разу кинуло ся в очи.
Прочнув ся норів тут жіночий,
І зрозуміть все забажала.
І в непорочности дівочій
Вона так щиро⁴⁾ простувала.
Так добувала ся, питала,
Що дальш мовчать не мав він мочи.

30.

Дівчино, зірко ясноока,
На що було тобі питати,

¹⁾ Ркп. перши. ²⁾ Ркп. залиця́нне. ³⁾ Ркп. утікати.
⁴⁾ Ркп. шіро.

І в серці сховане глибоко
 Так нерозумно викликати?
 Тебе він любить, ти почула.
 Да се й сама ти мабуť знала;
 А от про що ти й не гадала,
 Про що й подумати забула.
 Те з разу обдало як в́аром,
 І всі надії підкосило
 Хотів тікати він не даром,
 Не даром так серденько нило.

31.

Твій тато дуже гордовитий,
 Він з панством вісоко носив ся,
 І до нерівні-б не схилив ся.
 То як йому вже й говорити,
 Що твій коханок — син дівочий,
 І роду й племени не має?
 Да він і слухати не схоче
 І мо' з будинків¹⁾ позганяє.
 Ні, лучче вже мовчи про сеє,
 Сумуй сама собі тихенько!
 Хай мовчки біднее серденько
 Перенесе те лихо злеє.

32.

Вона-б і рада вже мовчати
 І мовчки т́угу переносить,
 Да як убитий вид сховати,
 Коли серденько долі просить?
 Як тії сльози²⁾ зупинити,
 Що із очиць³⁾ іллють ся са́ми?
 Як тут всміхати ся устами
 І бідним серцем не нудіти,

¹⁾ Ркп. будинокъ. ²⁾ Ркп. сліози. ³⁾ Ркп. очіць.

Кнлн приходить ся цуратись
 Того, хто думками владіє,
 За ким¹⁾ серденько в грудях мліє,
 І з ким¹⁾ бажала-б вік кохатись?

33.

Поблідли щічки²⁾ і запали,
 Замокк венячий сміх дівочий;
 Тужливо³⁾ й сумно виглядали⁴⁾
 Її заплаканії очи.
 Старий⁵⁾ прикмітив, дивував ся,
 Від жалю серце заніміло.
 „Чого ти, доню, так змарніла?“
 На самоті в її спитав ся. —
 „Мо' занедужала ти, любко?
 А мо' в селі тут заскучала
 Одна собі, тай не сказала?
 Скажи-ж тепер, моя голубко!“

34.

Слова сердечні і ласкаві⁶⁾
 В їй без одмови не zostались:
 Нудьги таємної застави
 В риданні⁷⁾ тяжкому порвались.
 Заколихалась грудь високо,
 І залились сльозами очи.
 І перший жар її дівочий,
 До часу схований⁸⁾ глибоко,
 І жага долі і любови
 Крізь⁹⁾ сліз жалібно¹⁰⁾ й соромливо,
 Із уст зриваючись пужливо
 Тепер лились в горячій слові.

1) Ркп. кімъ. 2) Ркп. щічки. 3) Ркп. пужливо. 4) Ркп. виглядали. 5) Ркп. стары. 6) Ркп. сердечны и ласкавы. 7) Ркп. риданьи. 8) Ркп. сховане. 9) Ркп. скрізь; скрізь беремо в значіню vsюди, а крізь у значіню через, durch.
 10) Ркп. жалобно.

35.

„О тату, любий¹⁾ мій, єдиний!
 Ти маєш силу, маєш волю
 На вік згубить свою дитину,
 Або в житті їй дати долю.
 Мовчать, ховатись я не вмю,
 Да що й ховати з тим мовчаннем
 Святую й ясну надію,
 Що в серці родить ся з коханнем?
 Й твоя душа колись се знала,
 І взяв собі ти не багату.
 Не гнієай ся-ж на мене, тату,
 Що я нерівню покохала!“

36.

Да де вже! Ні, не ублагати!
 І зник од разу вид ласкавий.
 „Хто-ж він?“ — суворо²⁾ став питати. —
 „Чи не учитель сей лукавий,
 Сей панський виродок нікчемний?³⁾
 Да от як він мені оддячив!
 І як се я раній не вбачив,
 Що в вас розмови не даремні?⁴⁾
 Не хтів би й слухать я ні-за-що,
 Щоб ти із розуму дурного
 Себе тут сватала за йбого,
 За се паскуднеє ледащо“.

37.

„О тату, не гримай даремне!
 За що так чоловіка ганить?
 Не вже-ж гадаєш ти на певне,
 Що як не пан, то вже й поганий?⁵⁾“

¹⁾ Ркп. любы. ²⁾ Ркп. ставъ суворо. ³⁾ Ркп. нікче-
 мны. ⁴⁾ Ркп. поганы.

Стоїть високо між панами
 Твій давній рід, вже що й казати, —
 Да мо' не слід нам гордувати
 Тим, що придбали ми не са́ми?
 Готове нам воно досталось,
 А инший¹⁾ може й сам добуде.
 Тут з-по́квола²⁾, віками дбалось,
 А єсть же і такіі люде,
 Що з разу са́ми все те дбають.
 Імя і славу добувають“.

38.

„Мовчи! Одумайсь, божевільна!
 Се вже не в міру ти цікава.
 Іде в народі неомильна
 Про давній рід наш добра слава.
 За честь, за щастє³⁾ покладали
 Славнійшіі ріднитись⁴⁾ з нами,
 І ми розумно вибирали
 Між тими⁵⁾ славними родами.
 А він то хто? Мо' ти й не знала,
 Що й батька у його́ не має?
 А то-б із дуру не сказала,
 Що з разу він усе придбає“.

39.

„Нема й не треба! Не дитина
 Уже тепер він, дяка Богу!
 Минулась гіршая година,
 І вже він вийшов на дорогу.
 Тепер вже сам в собі він має
 Все, що в житті розумним треба;
 Одно далось йому від неба.
 Друге придбав да й ще придбає,

¹⁾ Ркп. други. ²⁾ Ркп. спохвола, знач. помалу. ³⁾ Ркп. щастье. ⁴⁾ Ркп. роднитись. ⁵⁾ Ркп. тіми.

В його є розум, добра воля,
 А до того-ж іще й науки.
 Не сяде він згорнувши руки,
 І як найдеть ся в світі доля,
 То й імя славнее добуде,
 І не посліднім паном буде“.

40.

„У думках дурень багатіє!
 Ти-ж не здавайсь на сі химери!
 Нехай він сам собі дуріє,
 А я запру від його двері.
 Сьогодні-ж тут його не буде,
 Коли зазнав ся він, ледащо.
 Не допущу сього ні-за-що,
 Щоб з нас сміялись добрі люде“.
 „Да чим¹⁾ же так він провинив ся?“
 „Мовчи! Тобі мене не вчити!“
 „Хиба вже тим, що в світ родив ся.
 І як другії хоче жити?“

41,

„Хай і живе собі, де хоче,
 Аби не тут! Бо вже, як бачу,
 Змутив він розум твій жіночий
 І нерозсудливу вдачу²⁾!
 Хай де у інших³⁾ пошукає
 Собі багачества і долі;
 Дівчат багатих є доволі,
 А тут⁴⁾ для його не має.
 Да й ти не менше⁵⁾ винувата,
 Коли гадаєш так про його.
 Він вбогий⁶⁾ вчитель, ти-ж багата;
 Ти маєш все, а він нічого“.

¹ Ркп. чимъ. ² Ркп. нерозсудливу. ³ Ркп. другихъ.
⁴ Ркп. тутай. ⁵ Ркп. меньше. ⁶ Ркп. вбоги.

42.

Сказав і повернувся із хати;
 Дочка-ж ізнов такі до його;
 Ще раз хотіла¹⁾ ублагати,
 Дак ні, не слухав він нічого.
 В сльозах²⁾ одну її покинув,
 Мовляв: „Я й слухать неохочий³⁾
 Пустих химер твоїх дівочих!“
 А через малу хвилину
 На дворі коней запрягали,
 Несли торбиночку убогу.
 І у далеку дорогу
 Івана вже випровожали.

43.

Куди-ж то він тепер приткнеться? —
 Гадав він сідячи на возі.
 На серці мов гадюка веться,
 І хляне кров, як на морозі.
 З таким життєм і світ не милий³⁾, —
 Чого-ж іще від його ждати?
 Чи варт вбиватись, працювати,⁴⁾
 І марне тратить свої сили?
 За що й про що таке терпіти,
 І без пуття, без сподівання?
 Куди несті, куди подіти
 Святії й чистії бажання?

44.

Як хмара темна думка вьється,
 Летить, як вільний⁵⁾ вітер в полі.
 Ні, мабуть тут він не дождеться
 Собі ні радощів, ні долі!

¹⁾ Ркп. спитала, рос. пыталась, по нашому: по-пробувала. ²⁾ Ркп. .сльозахъ. ³⁾ Ркп. милы. ⁴⁾ Ркп. працювати. ⁵⁾ Ркп. вільни

Хиба туди тепер податись.
 Де бють ся Серби й Чорногори.
 Про їх читав іще учора,
 І з жалем мусїв він жахатись,
 Як неповина кров там льється,
 Як мусить там Славянство гинуть;
 І як завзято, храбро беть ся,
 Щоб те ярмо неволї зкинуть.

45,

Там мало їх! Вони-ж нам брати!
 Да гірку мають вони долю,
 Під тим¹⁾ ярмом весь²⁾ вік стогнати
 І знісить тяжкую неволю.
 До їх рядів примкне він сміло,
 Вони послуги не одкинуть;
 Коли-ж і прийдець³⁾ ся загинуть,
 То ляже за святее діло.
 Так порішивши незабаром,
 Ледві до міста⁴⁾ знов добрав ся,
 Не став він тратить часу даром,
 І у дорогу вже збірив ся.

46.

Люблю вас, літа молодії!
 Знав на собі я і на людях
 І ваші думки золотії,
 І ваш огонь святий у грудях,
 На все, на все ви скорі⁵⁾ дуже;
 Аби на душу що запало,
 Ніяке-б діло не злякало.
 І смерть сама тоді байдуже.
 Ні в чім зупину вам не має,
 Чуткі до сліз ви і до сміха,

¹⁾ Ркп: тімъ. ²⁾ Р. весь. ³⁾ Р. придетъ. ⁴⁾ Р. місця.
⁵⁾ Р. скорі.

І глибше¹⁾ в серце западає
Вам всяка радість, всяке лихо.

47.

Іван із разу догадав ся,
За що над їм таке стрясло ся.
І тяжко він нудів,²⁾ вбивав ся,
Що й попроситись не вдало ся,
В остатній раз іще почути
Її привітну, любу мову,
І їй промовити ізнову,
Що і до віку не забути
Йому тих ясних днів, що з нею
Прийшлось³⁾ так хутко пережити,
Що раз оддавшись їй душею,
Він буде вік її любити.

48.

Що буде він ріднійший⁴⁾ брата,
Що без користи він кохає,
Бо родовита і багата,
Не для його вона, він знає.
Нехай їй смерть його покаже,
Що не знайшов він в світі долі,
Бо може хутко десь на полі
В бою кривавому поляже.
Так сумував він, ніби вбитий,
Збиравсь в дорогу і нудів ся,
Коли з села хтось знакомитий
Війшов⁵⁾ у хату і вклонив ся.

49.

„Магай-біг — каже — з середою!“
І із кишені лист виймає.

1) Ркп. глыбче. 2) Р. нудивсь. 3) Р. пришлось. 4) Р. риднійши. 5) Р. Ввійшовъ.

„Отсе вам панночка зо мною
 Щось нарочито¹ посилає.“
 „Од неї лист! Давай хутенько!“
 Схопівсь бідака й ледві дише.
 „Ну, що-ж вона мині тут пише,
 Моя зориночка ясенька?
 А я не мав вже й сподівання!“
 І став радіючи²) читати,
 І одвернувшись цілувати
 Те дороге йому писання.

50.

„Прости прости, коханий друже! —
 В тому листу³ вона писала, —
 І не гнівись на мене дуже
 За те, що тату я сказала.
 Вже не змогла⁴ я утерпіти,
 Щоб шастя-долі не спитати.
 Да й доки⁵) вже було мовчати,
 І тую правду де подіти,
 Коли правдиво й чесно хбчу
 В тобі подружже собі мати,
 Жите і доленьку дівочу
 Лиш⁶) одному тобі оддати.

51.

„Яку собі одмову вчую,
 По вдачі тата я вже знала.
 А все-ж ні трохи не жалкую,
 Що перед їм усе сказала.
 Мене ховання те вбивало,
 Воно було мені як мука,
 Й коли-б не тяжкая розлука,
 То мо'-б тепер і лекше⁷) стало.

¹ Ркп. Умисним післанцем. ² Р. радіючі. ³ Р. лі-
 сту. ⁴ Р. змігла. ⁵ Р. докибъ. ⁶ Р. Лечъ. ⁷ Р. легче.

Без тебе плачу і журю ся,
 А все-ж гадаю я, що може,
 Як нам Господь святий поможе,
 Твоїм подружжем навозу ся.

52.

„Тебе молю, благаю дуже:
 Я буду вірно тебе ждати,
 Ти-ж не забудь про мене, друже,
 І вістку не лінуйсь подати,
 Де будеш ти і що з тобою, —
 Все пропиши мині гарненько,
 Порадуй біднеє серденько,
 Всім поділи ся ізо мною.
 А там то й сонечко прогляне,
 Як тата я свогб вблагаю;
 Я все-ж такі надію маю,
 Що згодом¹⁾ він добрійший²⁾ стане“.

53.

„Моя голубко ясноока!
 Як думки чистії, святії,
 Свята любов твоя висока
 Й твої надії молодії.
 Да ту гординю, як гадаєш,
 Тобі не врийдеть³⁾ ся вблагати.
 Даремне будеш дожидати,
 І марно працю ти втеряєш.
 Не поєднатись ням з тобою!
 Гординя тата не розтане,
 І може хутко серед бою
 Й мене на світі вже не стане.“

¹⁾ Ркп. съ годомъ. ²⁾ Р. добрійші. ³⁾ Р. придет.

54.

Так він одписував до неї,
 Що він кохає й не забуде,
 Тїкає-ж од нудьги¹⁾ своєї
 І хутко за Дунаєм буде.
 Що вже надії він не має,
 А без її і світ не милий.²⁾
 Ї всюди холодом могили
 Йому на душу повіває.
 Писав він довго і чимало.
 І все те гарно прописавши.
 Що на душі в його лежало,
 І посланцєви лист³⁾ оддавши,
 Забрав худобоньку убогу,
 І зараз рушив у дорогу.

55.

Гуде залїзная машина,
 І хутко шляхом пробїгає,
 А по бокам її Україна
 Красою вічною мелькає.
 Під гук той всюди думка бродить,
 Через луги, степи⁴⁾ й долини.
 Летить хутній тої машини,
 Й собі роботу знаходить.
 Смутá як камінь серце давить,
 Іще гнітє нудьга лихая,
 Да вже летючу думку править
 Любов до рѳдини святая.

56.

Степ України, степ широкий,
 Далеко сла́вен ти врожаєм,⁵⁾

¹⁾ Ркп. Що він тїка нудьги. ²⁾ Р. милы. ³⁾ Р. листь.
⁴⁾ Р. степа. ⁵⁾ Р. зрожаємъ.

Да ще славнійш діла високі.
 Котрі ми любо споминаєм,
 Діла синів твоїх козаків,
 Що тебе й волю так кохали,
 Й своєю кровю поливали
 Твої долини і байраки!¹⁾
 Ляхи і Турки із ордою
 На тебе хижо налітали,
 І в довж і в поперек топтали,
 Да зникли всі перед тобою.

57.

Твої сини, сини України
 На рамена свої приймали
 Те лихо тяжкої години,
 І тебе щиро²⁾ захищали.
 Впивав ся кровю ти доволі,
 І весь³⁾ ти єю пропитав ся...
 Широкий, славний! Ти зостав ся,
 А де-ж вони, ті діти волі?
 Легли даремне грізні⁴⁾ сили
 Безслідно й марно, всюди тліють,
 І лиш⁵⁾ високії могили
 Як свідки слави їх чорніють.

58.

Пройшли як кмара, і немає!
 Замовкли боєвії крики,⁶⁾
 В покої мира оддыхає
 Тепер України степ великий.
 Заснув. замовчав він широкий,
 Настала иншая година,
 Й не прожене той сон глибокий
 Робота мирна селянина.

¹⁾ Ркп. й буераки. ²⁾ Р. щіро. ³⁾ Р. ввесь. ⁴⁾ Р. грізні. ⁵⁾ Р. лечь. ⁶⁾ Р. шки.

Безпечно¹ оре він, співає,
Йому оружжя вже не треба,
І лиш² погоди та врожаю³
Собі благає він від неба.

59.

Тепер так мирно і гарненько
Всі наші річки протікають,
Буркочуть з берегом тихенько,
Й жартливо хвилі нагоняють.
І не похоже, що колись-то
Вода їх кровю червоніла,
В бою гарячому кипіла
Й змивала берег кровянистий.
Чи не про се вони буркочуть,
І не промовчать ні хвилини,
Що розказать про славу хочуть,
Про славу вічну України?

60.

От так гадаючи⁴ в віконце
Іван з вагону заглядав⁵ ся,
Як той широкий степ під сонцем
Далеко мрів і красував ся.
„Цвіти-ж, красуй ся під врожаем,
Давай достаток чоловіку!
Смута-ж війни⁶ нехай до віку
Тебе обходить і минає!
Щоб не прийшлось⁷ уже стинатись
В бою за тебе з ворогами,
І плугу мирному ховатись
Перед мушкетами й списами!

¹ Ркп. паше, рос. пахать—орати. ² Р. лечь. ³ Р. зро-
жаю. ⁴ Р. гадаючі. ⁵ Р. заглядав. ⁶ Р. войны. ⁷ Р. при-
шлось.

61.

„У тебе не знайшов я долі.
 Ти дав мині одну наругу,
 І як билиночку у полі
 Зростив на жаль один і тугу.
 В тобі я, степе,¹⁾ покидаю
 Могó життя красу єдину,
 Ту любу й гарную дівчину,
 Що необачно так кхаю.
 Не довелось мині узяти
 Її в подружжє²⁾ дорогее,
 Ізвить кубелечко малее,
 І з нею любо проживати.
 А без її і світ не милий,³⁾
 Нема меті, нема й охоти
 Ізнов шукать собі роботи,
 І тільки марно тратить сили.

62.

„Прощай же. степ, моя родино!⁴⁾
 Тебе в останнє привитаю.
 Вже хутко бистрая машина
 Домчить нас до чужого краю.
 А там... на все Господня воля!
 Там инший світ, там инші люде...
 А все-ж зо мною вона буде,
 Моя пекельная недоля.
 Клейнодів там не попитають, —
 На се вважати можна сміло.
 Не за клейноди там, — за діло
 Людей чествують, поважають.
 Да не замінить поважанне
 Всіх ясних радощів кохання“.

¹⁾ Ркп. степъ мій. ²⁾ Р. подружжє. ³⁾ Р. милы. ⁴⁾ Р. родина.

63.

Як він гадав, то так і склалось.
 Добравсь він хутко до Балканів,
 Де військо сербськеє збиралось
 Проти Турок-музультманів.
 Було вже й наших там чимало. —
 І певні Москалі й коза́ки,
 І так охочі люде всякі,¹⁾
 І військо се особ стояло.
 Туди й Івана замістили.
 А там, як згодом розпізнали.
 То вже і сотником зробили,
 Й за отамана почитали.

64.

В ті пори Турки дуже люто
 На сербський стан все насідали,
 І хижі табори як путо
 З боків і в пєреду стягали.
 Іван із сотнею своєю
 Стояв тоді в переднім шанці,
 І якось раз, як вже зорею
 Зачервоніло небо в ранці,
 Став оглядати²⁾ він із валу
 Перед собою, й з разу бачить,
 Як по долині щось манячить,
 І ніби сунеть ся помалу.
 „Ну, будь роботі!“ — він гадає,
 Й хутній своїх остерігає.

65.

Прочнулись мідяні³⁾ гармати,
 І заревли, загуркотіли;

1 Ркп. люд усяки. 2 Р. огледати. 3 Р, мідяны.

Криваву здобич десь шукати
 Чугунні¹⁾ ядра²⁾ полетіли.
 Прочнулись гори, і луною
 Несеть ся гук тої розмови,
 Що замість³⁾ братньої любови
 Ведуть народи між собою.
 Тут незабутні і святії
 Слова - пасителя забуті,
 І замість³⁾ їх усюди чути
 Лиш⁴⁾ крики ярости лихії.

66.

Стрільці-пішаки підбігають
 Уже під саміі окопи.
 І як горохом осипають
 Весь⁵⁾ довгий ряд валів високих.
 „Держіть ся добре. мої браття!
 Вірнійше із рушниць ціляйте!
 І славі вашого завзяття
 В сей тяжкий час ви не змінуйте!“
 Не світ небесної грімниці
 Над валом з разу пробігає,
 То смерть із довгої рушницї
 Славянське військо посилає.

67.

Сї повернулись, утікають,
 А другі знов уже підходять;
 Да добре й їх з валів стріляють
 І пильно кулями проводять.
 Багато трупу там поклали,
 Да і своїх легло чимало.
 Вже і набоїв не хватало,
 Вже й від убитих всі побрали,

¹⁾ Чугунни — залізни. ²⁾ Кулі. ³⁾ Р. замість. ⁴⁾ Р.
 Лсьч. ⁵⁾ Р. Ввесь.

А нові табором як хмар
 Все ближче й ближче підступають,
 Як божий гнів, як божа кара
 Вже до валів вони сягають.

68.

„Держіть ся, браття. не вступайте!“ —
 Гука Іван своїм охочим —
 „Тепер вже в рукопаш стрічайте!
 Іще штиком протрем їм очи“.
 І сам по переду, без ляки
 Проті невірних виступає. —
 Вродливий вид його сіяє
 Красною лицаря-вояки.
 „Дружнійше, браття!“ — да й німіє..
 За серце з разу ухопив ся..
 Затьмились очи, сам блідніє,
 І як підкошений¹⁾ звалив ся.

69.

Від разу смерть його скосила.
 Лежить як пласт, розкидав руки;
 Замовкла молодая сила,
 Нема ні думки вже. ні муки.
 Ні до чого не має діла;
 Порвалась жизнь його убога;
 Душа знялась і полетіла
 Шукати правди десь у Бога.
 Уже не бачить він, не чує,
 Що в шанці наших вже не має,
 Що хижий²⁾ ворог там лютує,
 І покалічених вбиває.

70.

Стоїть насипана високо
 Братерська свіжая могила.

1) Ркп. підкошени. 2) Р. хижи.

А в їй закопана глибоко
 Життя загубленого сила.
 Вкруги хол дня чужина,¹⁾
 Нема кому й посумувати;
 Сюди не прийде²⁾ рідна мати,
 Не прийде любая дівчина,
 Щоб і барвінком і квітками
 Її сумуючи вкрашати.
 І з жалем серця поливати
 Своїми ревними сльозами³⁾.

71.

Чужим людям не має діла.
 Хто ти, за діло їх убитий,
 Чи грап, чи князь ти родовитий.
 Й чого душа твоя боліла.
 Тебе вважали тут, як силу;
 Нема її, то вже й забули;
 І те, що мо' од тебе чули,
 Й твою убогую могилу..
 Ніхто її не привітає..
 Росте на їй бур'ян високий,
 І на боки⁴⁾ її широкі
 Лиш⁵⁾ тихий вітер налітає,
 І шось гуде, мов промовляє
 Про жаль України рідної,
 Й замісь⁶⁾ сльозини⁷⁾ дорогої
 Дрібненький⁸⁾ дощик⁹⁾ поливає.

Отся книжечка була вже вся зредагована і перші аркуші на друковані. коли між рукописами моєї бібліотеки знайшов ся ще один, і то,

¹⁾ Ркп. чужбина. ²⁾ Р. приде. ³⁾ Р. сльозами. ⁴⁾ Р. бока. ⁵⁾ Р. Лечь. ⁶⁾ Р. замісь. ⁷⁾ Р. сльозини. ⁸⁾ Р. Дрибненьки. ⁹⁾ Т. дощікъ.

можна сказати, найвизначніший твір Афанасьєва, його поема „Безбатченко“. Сей твір, се зошит такого самого паперу і з тим самим витисненим знаком та в тім самім форматі, що й рукопис поеми „Чари“, написаний тою самою рукою і з такими самими помилками, та присланий мені з Київа разом із цілою пачкою інших рукописів іще в половині 80-их років мин. віку. Припадком стало ся те, що за весь той час, зайнятий ріжнородними літературними роботами, я не звернув уваги на ті два рукописи, і аж сего року, занявши ся редакцією поетичної спадщини Афанасьєва, полишеною в українській мові, і дійшовши досить простою комбінацією до того, що його перу належать також вірші друковані в „Основі“ під псевдонімом Хрущ, я мав ту приємність віднайти обі недруковані доси поеми сего автора, під псевдонімом Микола Хрущ. Рукопис „Безбатченка“ — зшиток формату 4^о, обіймає 20 карток, із яких перша містить тільки титул: „Безбатченко. Поема Миколи Хруща“, а дальші, нумеровані картками, не сторонами, 1—19, містять текст поеми. Поема зложена строфами, з яких найбільша часть має 12 рядків, римованих на взір „Енеїди“ Котляревського, але стр. 8 і 11 мають по 18, стр. 12, 37, 39, 54, 62, 64 по 14, а 61 і 71 по 16 рядків.

Сама тема поеми вибрана дуже швидко і могла дати привід до дуже цікавої психологічної та суспільної студії. Ся тема — нелегальний син сільського поміщика, який при помочи свого вітця з добрим успіхом одержує шкільну освіту і визначає ся гарними прикметами ума й серця, — не була порушена ані оброблена ніким ані в давнійшій, ані в новійшій українській літературі, за те дуже часто і на різні лади була сброблювана особливо в фран-

цуській літературі 30-их і 40-их років. Чи взяв наш автор мотив до своєї поеми з якого чужого взірця, чи може зачерпнув його з власного життєвого досвіду, сего не беру ся рішати. Важне тільки те, що наш автор, узявши таку незвичайну тему, не зумів розвинути її як слід на тлі тогочасних російських відносин, і заставивши свого героя знайти смерть наслідком першого невеличкого розчарованя, яке зустріло його в молодім віці, він показав, що відповідний розвиток і проведенє сеї теми були не в його силі. Не вважаючи на се, обробленє теми свідчить про немалий поетичний талант і вдумчивість автора. який потрафить відчутти і відповідно передати переживаня ріжних людей у ріжних моментах.

Зміст поеми досить простий, і його можна передати кількома реченнями. Сільська дівчина взята до панського двора для услуги вертає з того двора вагітною, переживає тяжкі хвилі сорому та страху. але дізнаючи помочи від пана зносить спокійно свою долю і виховує дитину старанно. За підмогою пана хлопчик кінчить зразу сільську, а потім і міські школи. Поки ще міг осягнути якусь служебну посаду, відповідну до свого висшого образования — сю евенуальність автор пропустив без уваги — він одержує місце домашнього вчителя у одного пана. також сільського поміщика, вдівця, у якого по смерти жінки лишив ся малий син і майже доросла дочка. Пробуваючи в двор. того пана герой поеми переживає одну з тих щасливих і нещасливих молодечих пригод, що називається першою любовю. Невеличка перешкода, яку він зустрічає при тім, коли його мила признала ся батькови до свого чутя, а сей відповів на се рішучим відказом і безпроводочним вивезенем учителя до міста, доводить сего молодого чо-

ловіка до розпучливої думки, покинути все і пристати до народнього повстаня в далекій Сербії. Невеличку пробу скомплікованя теми зробив автор оповідаючи, що панночка, якій не довелося навіть попросити ся зі своїм милим, не вважаючи на суворість свого вітця, все таки написала йому лист, у яким поручає йому не тратити надії та не забувати про неї, висловляючи сподіванє, що його та її зусилля можуть з часом перебороти батьків опір. На сей лист, який повинен був додати йому духа, молодий, чоловік відповідає зовсім не мужеським писанєм, подіктованим зовсім неоправданою зневірою, відїждить до Сербії і справді після короткої та маловажної воєнної кар'єри знаходить смерть у битві з Турками. Як бачимо, в поемі можна було розвинути далі ролі батька Іванового, його матери, його милої та її вітця, коли-б автор мав був відвагу розширити рами своєї поеми.

Що до часу, коли була написана поема, то події, наведені в поемі, дозволяють означити час її написаня досить докладно. Зараз перша строфа кладе початок акції поеми на остатні роки кріпацтва в Росії, яке, як відомо, знесене було в марті 1861 р. Кінець акції поклав автор на часи повстаня південних Славян у Боснії та Герцоговині проти турецького панованя, що почало ся 1874 р., та на початок сербської війни з Турками, що почала ся 1875 р. А коли пригадаємо, що наш автор умер дня 6. вересня того-ж року, то можемо сказати на певно, що ся поема була коли не остатнім, то одним із остатніх його писань.

Писано д. 21—28. мая 1912.

IV. Переклади з російського
зладив ІВАН ФРАНКО.

1. ВАРТОВИЙ.

В час лютої бурі наче дух руїни
Тріщала й гуділа велика пожежа.
Палати богатих і бідних хатини
Спливали ся разом в огняній потопі.

Все місто в трівозі. Шумить і бушує,
По вулицях біга народ в переляку;
Один вартувий лиш на варті далекій
Стоїть наче стовп із ружем на плечи.

Глядить він на домок при церкві високій,
В тім домику жінка і діти його,
І дума побожно: „Ану-ж божа церков
Їх там охоронить від злої пожежі“.

Та грізно бушує пожежа скажена,
Клубами валять ся душні дими,
І швидко неначе намітка червона
Обвила всю церков струя огняна.

Зітхнув вартувий тим болючим зітханем,
Яке лиш батьківські груди підійма,
Коли він побачив, що грозить загибель
Його любим дітям і вірній жоні.

Та вітер гуляє і поривом кождим
З пожежі підносить він диму клуби;
В ті хвилі оподаль тому вартовому
Ввижала ся хатка та бідна сімя.

Побіг би, летів би отець нещасливий
 На поміч коханим, та руський салдат —
 Ні, він не зламає присяги своєї,
 Хоч гинь отець, мати, жінка чи сім'я.

Зглотили ся люди при близькій рогачці,
 Кричать, нарікають на спільну біду,
 Та мученик бідний розміреним кроком
 По вузкій плятформі ходить вартовий.

Ось хтось і побачив — з очий гренадира
 Закапали сльози на білий ремінь.
 Бабуся цікаво підбігла до нього:
 „Скажи, чого плачеш, голубчику мій?“

„Не питай!“ — понуро салдат відмовляє,
 І гірко всміхнув ся й на церкву зирнув.
 „Он там, в тій хатині, обнятій пожаром,
 Горять мої діти і з ними жона.“

„Біжи! Адже може ще в пору настигнеш
 Із тої пожежі їм поміч подать!“
 „Ні, матінко! Хоч-би потім із пожежі,
 Із попелу їх кісточки позбирать!“

„Біжи, чи не бачиш, з вікна рученята
 Он видно!“ — „Ах так, се мій менший синок!“
 „Спіши-ж для ратунку!“ — „А Бог, а присяга?
 Я вірним бути кляв ся і хрест цілував“.

Забули в тривозі змінить вартового,
 І швидко пожар до рогачки дійшов,
 Але гренадир із вузкої плятформи
 Без зміни самохіть не смів відійти.

Ось стихла над містом пожежа страшенна,
 А в ранці скрізь попіл і згарище скрізь.

Хто спас ся, тікав у широкеє поле...
Лиш вірний присязі. повинности й чести
Сам коло рогачки стояв вартовий.

Стояв без нарікань і серце скріпивши
Глядів, як курили ся згарища церкви ;
Та на тім страшливім спаленім просторі
Ні сліду не бачив своєї хатини.

* * *

У царській палаті є варта надворна,
І в варті тій служить сивий гренадир.
В нього зір орловий, геройська постава,
А на вірних грудях хрести та медалі —

Усе те за вірність царю государю.
Та коли часами він стоїть на варті
І бачить чи вчує тривогу пожежі,
Тоді його очи заходять слезами.

З російської мови перекладено 8. січня 1912.
Із циклю „Русській салдатъ“ (Собраніє сочи-
неній, т. ІХ, ст, 43—44).

2. СЕРЦЕ.

Живуче ти, серце! Тривоги й турботи
Тебе не могли побороти.
О, чом необузданих пристрастий сила
І доси тебе не спалила ?

Нечутно роки поплили, за весною
Вже літо жарке надо мною.
Чого-ж ти по давньому все ще горяче,
А щастє все кволе й ледаче ?

Живуче ти, серце! Огню, знай, святого
 Природа втхнула доволі...
 Які-ж іще бурі й тривоги, небого,
 Тебе тут чекають від долі?

О, як би хоч досвід усі твої жалі
 Й надії розніс за житя,
 На всі твої болі, на всі твої мрії
 Накинув покров забутя!

Із циклю „Пѣсни, думи, елегій“ (Собр. сочиненій, т. IX, ст. 194)

3. ПІД НЕДІЛЮ.

Природа спить, заснув робучий люд, —
 Неділя завтра, бач, Господня.
 Лиш я один не можу й доси вснуть.
 І в душу власную забагло ся пірнуть,
 Що зазначилось в ній сьогодні?

Все той сам сум без імени, без слова,
 Усе ті самі сумніви про те,
 Що дороге було в житю й святе.
 І стало холодно, і як на те
 Душа бунтуєть ся і докорять готова.

Та докорять кому і нарікать на кого?
 Хто-ж винен, що у серці в мене
 І доброго чутя і сили много,
 Що повен я огню святого,
 Житє-ж моє таке мілке. дрібне й студене?

І все, чого я ждав, чого бажав,
 Ні разу не збувалось за житя;

Що я любив, бувало, і кохав.
Усе немов якийсь від мене омут пхав,
І пропадало все без вороття.

29. січня 1912. Тамже, ст. 198.

4. УКРАЇНСЬКА ДУМА.

Не явір схилився кучерявим чолом,
В день ясний над чистим потоком,
Не сокіл присів з перебитим крилом
В степу на кургані високім, —

Весь в ранах і в крові козак молодий,
Полишений всіми в час ночі,
Між купами тіл на рівнині глухій
Розплющує карії очи.

І бачить: скрізь пусто, ні духу не чуть,
У сяєві сонця купаєсь долина;
Під небом осіннім лише там і тут
Несеть ся степом павутина.

Ні духа живого, лиш трупи кругом
І кровю земля вся облита,
І кінь вороний над своїм козаком
Стоїть в землю вбивши копита.

„Гей коню вороний, товаришу бою,
Подай хоч крапельку водиці!
Ах, ось недалеко під тою вербою
Я чую журчанє криниці!“

І мучений спрагою, в ранах, без сил,
Він кляв свою долю погану,

А кінь свою голову низько склонив
І плакав в уста своєму пану.

„Гей коню мій вірний, товаришу бою,
Мене напоїв ти слізми!
Та жись минї годї! Ось вже надо мною
Орли степовії махають крильми.“

І справді орел степовий прилетїв,
Щоб тілом його поживить ся,
Та кінь заржав грізно і затупотїв,
І перхнула хижая птиця.

Та ось козак, чує як на раз у степу
Десь козацькїї конї заржали...
І надїя жия ожила в козаку,
Але трупи лежали й мовчали.

Тільки кінь вороний іще дужше на раз
Почав ржати та бити копитом,
І козацькї їздцї надлетїли сейчас
Ік товаришам своїм убитим.

Він подужав від ран і потім над Сулою
Він ходив безтурботно за плугом,
Оженивши ся з милою; кінь вороний
Був до смерти йому вірним другом.

Тамже, ст. 207—8.

5. ЗІРОНЬКА.

Зіронько, тихо з небес
Ти покотилась в блакитї...
Ось уже й слїд твій іщез
У далекім, невідомім світї.

Так думка поета порою
 У шумі юрби сеї блідне;
 Вилетить з разу яркою звіздою,
 А потім загасне безслідно.

І дармо крилатії мрії
 Снують ся як пасмо містерне;
 Не заступити їм зірки,
 Що відлетіла й не верне.

Тамже ст. 209.

6. ХМАРКА.

Гнана волею вітрів
 Одинок в висоті,
 Небом хмаронька плила
 Десь в далеку далечинь.

Темна наче той туман
 І сумна немов журба,
 Аж на небозводу край
 Наближала ся вона.

Та сонця остатній
 Ось промінь огнистий
 Ударив на хмарку,
 Мов сніп золотистий.

Спалахнула хмарка
 Так живо і ярко,
 Немов заблищали
 В ній перли й алмази.

Очам видавалось,
 Що верх небосклону

Палає там лампа
У божого трону.

Та вітер, як перше
В широкім роздолі
Погнав кудись хмарку.
По своїй сваволі.

Розділив на двоє,
А потім для псоти
Розтягав як пасма
В високі висоти.

І де була хмарка
Роскішна, румяна,
Лишилось лиш пасмо
Сивого тумана.

Тамже ст. 211

7. БУРЯ.

Пронесла ся буря,
І знов небо чисте,
І знов землю сонце
Пишно освітило.

Все, як було перше
В красоті природи,
Лиш слід невеличкий
Видко після бурі:

Там гильку зломало
На дубі тїнистім,
Там з корня зірвало
Цвіток запахущий.

По зірваній гильці
 Й сліду не зістане,
 А на місці цвітки
 Інші розцвітуть ся.

І знов подорожний,
 Що природу любить,
 Скаженої бурі
 Слідів не завважить.

Та важкійший полет
 Душевної бурі,
 І глибокий у серці
 Слід такої бурі.

Те, що змела в серці
 Сердечная буря,
 В вік не підійметь ся
 В душі чоловіка.

Тамже ст. 212.

8. ПАРУБОЦЬКА ПРАВДА.

Коли незмінною чергою
 У серце юнака любов торкне,
 В душі, ворушеній нудьгою та жагою
 Імя дівчини молоді
 Не сміє вимовить, хиба кризь сон буркне.

Коли звичайною чергою
 Юнак утрату переніс,
 Імя дівчини вже з журбою
 І борючи ся сам з собою,
 Зітхаючи він вимовля без сліз.

Коли-ж часи пройдуть рікою,
 Журба давно вже зажила,
 Він іноді лиш згадкою прудкою
 Імя її з усмішкою гіркою.
 Або байдужно промовля.

По російськи друковано „Собраніє сочиненій“, т. ІХ, ст. 203 п. з. „Истина“. Під текстом дата: Ново-Білгород 28. мая 1838. Перекладено д. 26. лютого 1912.

9. РУСЬКА ПІСНЯ.

Гей, жите моє
 Безталаннеє,
 Доленько гірка,
 Самото важка!

Молодість моя
 Порохом пішла,
 Серце біднеє
 Змучилось до тла.

Хоч зійти ся з ким
 Просить ся душа,
 А подумаєш —
 Холод відстраша.

Много радощів
 В світі божому,
 Та не всі мабуть
 Суджені вони

Я живав з людьми
 І братавсь не раз,

Та зазнав від них
Горя по всяк час.

За любов мою,
За горячую
Я ошуку лиш
Мав ледачую.

Та не плачу я,
Не жалкую я, —
„Хай їм Бог простить!“—
Відповідь моя.

Друковано по російськи „Собраніє сочиненій“, т. ІХ, ст. 123. Перекладено дня 26. лютого 1912. В російськїм оригіналі на кінці сеї вірші ще раз повторена перша строфа, — по мойому без потреби.

ПРОСПЕКТ

видавництва „Міжнародня Бібліотека“.

Відсунений обставинами від живійшого уділу в нашім публичнім житю, але не покидаючи літературної та наукової праці, не вважаючи на надзвичайно прикрі та невідрадні обставини мойого особистого житя, я знайшов ся в такім положеню, що не міг знайти місця для деяких своїх літературних та наукових праць там, де знаходив його давнійше. Переставши від року 1908 бути редактором Л. Н. Вістника, я містив у ньому деякі свої твори та переклади ще в 1909 і в першій половині 1910 р., поки поведене редакції сего місячника зо мною не зробило мені участи в тім виданю зовсім непожадною. Прочуваючи се я ще в р. 1909 порозумів ся устно з д. О. Пашуком що до свойого уділу в розпочатій ним публікації Універсальної Бібліотеки. Не можу сказати, аби мої відносини до д. О. Пашука полягали на моїй солідарности з його пляном та способом видаваня. Навпаки, зараз що до перших випусків сеї публікації я робив йому уваги переважно річевого змісту, прим. указуючи на те, що переклад „Демона“ Лермонтова, доконаний д. М. Капієм, не видержує навіть найлагіднійшої критики і що його не варт було друкувати тим більше, що наше письменство має вже переклад того твору, доконаний М. П. Старицьким, про що д. Пашук очевидно не знав. У своїх розмовах із ним я не раз висловляв свої уваги що до самої програми виданя, остерігаючи перед надто великими обіцянками та надто широкими програмами,

зовсім не відповідними ані до скромних вимогів та потреб нашої публіки, ані до ще скромніших літературних та наукових сил, здібних винувити хоч би найскромнішу програму. Що до самого фінансового поставлення та ведення справи я не вдавав ся в дискусії з д. Пашуком, і тільки іноді звертав його увагу на те, що він занадто оптимістично задивляється на шанси свого підприємства, а натомість занадто легко і навіть легкодужно оцінює власні грошові засоби, редакторські обов'язки та літературні продукційні сили свої та своїх співробітників. Супроти його підприємства я поставив себе досить автономно. Зразу я дав йому переклад Апулеєвої казки „Амор і Психе“ для видання його власним накладом, за що він обіцяв мені гонорар не менший від того, який дістають у нас перекладачі в інших періодичних виданнях. Аж по надрукованню сеї книжечки я одержав від пок. д. Стадника на рахунок того гонорара 40 кор., та не надіючись від д. Пашука дальшого гонорара, а бажаючи пустити в світ деякі свої праці тимчасом приготовані до друку, я умовив ся з редактором Унів. Бібл. видавати ті праці власним накладом о стільки, о скільки він не зможе сам покрити коштів, і ділити ся з ним надрукованими примірниками в пропорції вложений коштів. На таких умовах вийшла книжечка „Цар і аскет“, якої часть накладу покрити д. Пашук, але не міг покрити коштів переплету, так що бажаючи випустити книжечку в світ я сам покрити увесь кошт переплету, а з часом також решту коштів друку.

З кінцем 1909 р. д. Пашук видав проспект на „Універзальну Бібліотеку“ на р. 1910, у якім обіцяв публіці не менше як 63 твори, з яких деякі — спорі томи, або навіть двотомові. Сей

проспект при повнім майже браку фондів і значним дискредитованню видавництва попереднім його веденем можна вважати верхом редакторської легкокомисности. Не мавши ніякого впливу на укладанє сего проспекту, якого д. Пашук не захотів дати мені друкованого примірника, я поклав собі, не відступаючи від фірми „Універз. Бібл.“, друкувати в ній те, що буде в мене готове, власним накладом, розумієть ся, в міру того скільки мої фонди та мій кредит позволять на се без надто великого обтяженя. Отак протягом рр. 1910—1912 я випустив під сею фірмою отсі книжечки:

Франко Іван, Цар і аскет	ц. 60 с.
Єлачіч Евген, Крайна північ — вітчизна людськості,	ц. 30 с.
Менандер, Право дитини,	ц. 20 с.
Герцен Александер Спомини з еміграції	ц. 20 с.
Франко Іван, Три святі грішницї, старохристиянські легенди	ц. 30 с.
Франко Іван, Іван Вишенський	ц. 50 с.
Плятон, Сімпозион,	ц. 40 с.
Апулей, Амор і Психе	ц. 30 с.

Наслідком такого поставленя діла мої зносини з д. Пашуком, замісь вияснити ся, зробили ся дуже неприємними. Опираючи ся на те, що мої праці виходять під його фірмою, він домагав ся від мене раз у раз довільного числа примірників моїх видань для розсилки своїм пренумерантам, і рівночасно вибрав від мене готівкою не тільки ті 40 кор., які дав мені пок. Стадник як часть гонорару за Апулея, але надто ще де-що дрібніших квот, і в додатку загрозив мені судом, подаючи рівночасно проєкт за від-

повідною заплатаю обняти на власність усе його видавництво разом із фірмою. Не можучи і не хотючи зробити сего я полишив д. Пашукови свободу удати ся на судову дорогу, а вчитавши недавно в „Ділі“ його оповістку, що з днем 20 мая розпочинає дальше видаване своєї бібліотеки, я постановив не вживати його фірми в дальших своїх публікаціях і розпочати своїм накладом нове видавництво. відповідне на разі моїм власним потребам і засобам. не виключаючи одначе й того, що з часом воно зможе розширити свої рамки і зробити ся органом ширшого кружка наших письменників.

Остатні роки мабуть не випадково сплодили цілий ряд таких книжкових неперіодичних видавництв, що служать ріжним цілям і мають ріжні напрями та програми. Можливо, що одною з причин такого явища треба вважати брак центрального літературно-наукового органу, який заспокоював би потреби літературних робітників у більшій мірі, як се чинить тепер „Літ.-Наук. Вістник“, якого редакція осягнула вправді неможливу давнійше точність виходу поодиноких книжок, але їх змістом та напрямом друкованих у них праць аж надто часто викликає неприємне почуте зачудування та розчарованя.

Що до себе можу сказати, що власне те, що я ступнево був змушений уступити з посади редактора „Літ. Наук. Вістника“, а далі, в половині 1910 р усунути ся також від співробітництва в ній, змусило мене до не дуже принадних для мене зносин з д. Пашуком, і змушує тепер іще раз піти власною дорогою. Я вважав потрібним вияснити свої відносини до видавця „Універз. Бібл.“ тому, аби ширша публіка не попадала в непорозумінє і не мала претенсій до мене за те, що робив і далі робити ме д. Па-

шук. Заявляю при тім, що висше названі книжечки „Універз. Бібл.“ (ч. 9, 10, 11—12, 15, 15, 16 і 17—18) фактично і формально (за усною згодою д. Пашука) моя приватна власність, до якої ані він сам, ані його передплатники не мають ніякого права. Всі ті книжечки видані моїм накладом без участі фондів ані заходів д. Пашука; вони віддані на склад книгарні Наук. тов. ім. Шевченка у Львові (Ринок ч. 10.) і творять основний фонд нового видавництва „Міжнародної Бібліотеки“, яке розпочинаю виданєм „Українських поезій“ Афанасьєва (Чужбинського). Призначаючи се нове видавництво в першій лінії публікації своїх власних творів або перекладів, які буде мені можливо приготувати до друку і яких не буду міг опублікувати в інших видавництвах, я, розумієть ся, не виступаю тут ні з якою програмою, не розписую передплати, не вяжу себе ніякими реченцями в виході книжок, не почуваючи можности розширювати їх при помочи кольпортажі, на яку головно числив д. Пашук. Перша книжечка, що появляєть ся під сею новою фірмою, була призначена первісно для „Літературно-наукової бібліотеки“, видаваної Укр.-руською Видавничою Спілкою, але наслідком ореченя референта книгарняного, що книжечки з віршами тепер не йдуть, діреція Спілки відмовила моїй праці місця в своїм видавництві. З огляду на невеликий кошт друку я вважаю можливим випустити її своїм накладом і маючи певність, що книжочка містить у собі дещо зовсім нове і являєть ся досить важним вкладом у скарбівню нашої поетичної літератури, надію ся, що вона знайде собі доступ до публіки і признане у всіх тямучих людей.

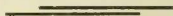
Писано д. 10—13 мая 1912.

Іван Франко.

ЗМІСТ.

	Ст.
Переднє слово	3—4
Александр Степанович Афанасьєв-Чуж- бинський	5—14
I. Що було на серці	15—54
Переднє слово	17
I. Е. П. Гребінці	18
II. Прощання	19—20
III. Шевченкови	20—22
IV. Пісня	22—23
V. Весело	23—24
VI. Думка на могилі Грицька-Основя- ненка	24
VIII. Думка	24—25
VIII. Весна	25—28
IX. Осінь	28—31
X. Роздумя	31—32
XI. Огнище	32—33
XII. Прощанне	33—34
XIII. Безталання	34—36
XIV. Могила	36—37
XV. Дівочка правда	37—38
XVI. Місяць	38—41
XVII. Метіль	41—43
XVIII. Жаль	43—44
XIX. Товаришеви	44—46
XX. Співака	46—48
XXI. Люблю співать	48—49
XXII. Над гробом Шевченка	49—50

	Ст.
XIII. Парубочий жаль	50—51
XXIV. Блакитнее небо	51
XXV. Українські народні пісні	52—54
1. Ой під мостом	52
2. Ой в Криму на ринку	52—53
3. Не жаль мині	53—54
II. Чари, поема	56—78
III. Безбатченко, поема	79—111
Postscriptum до поеми	111—114
IV. Переклади з російського, зладив	
Іван Франко	115—128
1. Вартовий	117—119
2. Серце	119—120
3. Під неділю	120—121
4. Українська дума	121—122
5. Зіронька	122—123
6. Хмарка	123—124
7. Буря	124—125
8. Парубоцька правда	125—126
9. Руська пісня	127—128
Прспект видавництва „Міжнародня Бі- бліотека“	129—133

Міжнародня Бібліотека

виходить неперіодичними
книжечками під редакцією
і накладом ІВАНА ФРАНКА
у Львові.

Ч. I. Афанасьєв Чужбинський,
Українські поезії . . . 60 с.

Того самого автора вийшли у ви-
давництві „УНІВЕРЗАЛЬНА БІБЛІО-
ТЕКА“ ось такі твори:

- Апулей, Амор і Псіхе (ч. 5.) 30 с.
Вишенський Іван, (ч. 10.) . 50 с.
Евген Єлачіч, Крайня північ
— вітчина людськості,
переклад (ч. 14.) . . . 30 с.
Александр Герцен, Спомини
з еміграції (ч. 16.) . . 20 с.
Менандер, Право дитини (ч.
15.) 20 с.
Плятон, Сімпозион (ч. 17—18.) 40 с.
Франко Іван, Три святі гріш-
ниці (ч. 9.) 30 с.
Франко Іван, Цар і аскет (ч.
11—12.) 60 с.

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C

39 16 24 05 15 002 3